

MEHMET GENÇ ANISINA
OSMANLI TARİHİ
Sempozyumu

12-13 EKİM 2023
ARTVİN

MEHMET GENÇ ANISINA

OSMANLI TARİHİ

Sempozyumu

12-13 EKİM 2023
ARTVİN

Mehmet Genç Anısına Osmanlı Tarihi Sempozyumu

ONUR KURULU

- Prof. Dr. Erol ÖZVAR (*Yükseköğretim Kurulu Başkanı*)
Nadir ALPASLAN (*Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı*)
Cengiz ÜNSAL (*Artvin Valisi*)
Faruk ÇELİK (*Artvin Milletvekili*)
Prof. Dr. Uğur ÜNAL (*T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanı*)
BE Prof. Dr. Derya ÖRS (*Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı*)
Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN (*Türk Tarih Kurumu Başkanı*)
Prof. Dr. Arif BİLGİN (*Yükseköğretim Kurulu Yürütme Kurulu Üyesi*)
Prof. Dr. Mürteza BEDİR (*Yükseköğretim Kurulu Üyesi*)
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK (*İstanbul Medeniyet Üniversitesi Rektörü*)
Dr. İsrail KİŞLA (*Cumhurbaşkanı Başdanışmanı*)
Seçkin KURT (*Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı*)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Ahmet KANKAL	Prof. Dr. Salih TUNÇ
Prof. Dr. Arif BİLGİN	Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU	Prof. Dr. Yakub MAHMUDOV
Prof. Dr. Cebi BEHRAMOV	Prof. Dr. Yılmaz KURT
Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR	Doç. Dr. Ariel SALZMAN
Prof. Dr. Fatmagül DEMİREL	Doç. Dr. Bayram Arif KÖSE
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	Doç. Dr. Cristopher GUN
Prof. Dr. İdris BOSTAN	Doç. Dr. Engin ÇAĞMAN
Prof. Dr. İsmail HACİYEV	Doç. Dr. Eşref TEMEL
Prof. Dr. Linda DARLING	Doç. Dr. Güntekin NECEFLİ
Prof. Dr. Mehmet Şükrü NAR	Doç. Dr. İlknur Beyaz ÖZBEY
Prof. Dr. Merab KHALVASHI	Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA
Prof. Dr. Michael GUNTER	Doç. Dr. Mübariz NURİYEV
Prof. Dr. Rhoads MURPHY	Dr. Maxim GAUİN

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN (*Artvin Çoruh Üniversitesi Rektörü*)
Hüseyin Murat YÜCEL (*Türk Tarih Kurumu Başkan Yardımcısı*)
Prof. Dr. Nuri YAVUZ (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Doç. Dr. Faruk TAŞKIN (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Doç. Dr. Kerem ÖZBEY (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BATMAN (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Öğr. Gör. Gülhan KARABACAK (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Öğr. Gör. Kaan TAŞCI (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Öğr. Gör. Emre KAYA (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. Mehmet ÇETİNKAYA (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)

SEKRETARYA

Öğr. Gör. Gülhan KARABACAK (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Öğr. Gör. Kaan TAŞCI (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. Dr. Öznur Yılmaz ALTUN (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. Taner ÇOLAK (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. Mehmet ÇETİNKAYA (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. İzzet ŞİRİN (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Arş. Gör. Sercan DAĞLI (*Artvin Çoruh Üniversitesi*)
Abdulkadir BİNİCİ (*Türk Tarih Kurumu*)
Mehmet Ali ÖZKAN (*Türk Tarih Kurumu*)

Mehmet Genç Anısına Osmanlı Tarihi Sempozyumu

12-13 Ekim 2023 • Artvin

12 Ekim Perşembe

09:00 Kayıt

09:30 Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı

09:40 Mehmet Genç Adına Kısa Film Gösterimi

10:00 – 10:45 Açış ve Protokol Konuşmaları

Prof. Dr. Nuri YAVUZ (*Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı*)

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN (*Rektör-Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı*)

Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN (*Türk Tarih Kurumu Başkanı*)

BE Prof. Dr. Derya ÖRS (*Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı*)

Prof. Dr. Uğur ÜNAL (*T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanı*)

Faruk ÇELİK (*Artvin Milletvekili*)

Cengiz ÜNSAL (*Artvin Valisi*)

Nadir ALPASLAN (*Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı*)

Prof. Dr. Erol ÖZVAR (*Yükseköğretim Kurulu Başkanı*)

🕒 10:45 Kahve Arası

11:00-Açış Paneli Panelistler

Prof. Dr. Erol ÖZVAR

Prof. Dr. Arif BİLGİN

Prof. Dr. Murat ÇİZAKÇA

Prof. Dr. Abdülhamit KIRMIZI

Prof. Dr. Namık Sinan TURAN

🕒 Öğle Arası 12:00-13:30

15 Temmuz Millî İrade Salonu / Birinci Oturum

Mehmet Genç

🕒 13:30-14:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Arif Bilgin

Prof. Dr. Gültekin Yıldız

Mehmet Genç Osmanlı Tarihçiliği ve Tarihçilerine Ne Demek İstedi?

Prof. Dr. Mustafa Gencer

Hocam Mehmet Genç'e Dair Hatıratım

Dr. Recep Çelik

Bir Arşivcinin Gözünden Mehmet Genç

Mavi Salon / Birinci Oturum

Osmanlı Tarihinde Yeni Yaklaşımlar

🕒 13:30-14:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Abdülhamit Kırmızı

Prof. Dr. Metin Aksoy

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç ve Yasal Mevzuat Üzerine Değerlendirme

Prof. Dr. Yücel Öztürk

Mehmet Genç'in Osmanlı İktisadi Düzeni ile İlgili Tespitlerine Eleştirel Bir Yaklaşım

Prof. Dr. Hüseyin Çınar - Dr. Hasan Demirtaş

8-19. Yüzyıllarda Artvin'de Kurulan Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üy. Osman Aytekin - S. Nagihan Keskin

Artvin'deki Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Örnekleri ve Mehmet Genç Kültür Evi

Kırmızı Salon / Birinci Oturum

Osmanlı Ekonomisi

⌚ 13:30-14:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hacı Mustafa Eravcı

Prof. Dr. Memet Yetişgin - Öğr. Gör. Yusuf Taş

*Prens Sabahaddin ve Cavid Bey'in İktisadi Görüşleri ve II. Meşrutiyet Dönemi
Osmanlı Basınına Yansımaları, 1908- 1918*

Prof. Dr. Mustafa Alkan

Osmanlı Ekonomi Düzeninde Vakıflar

Doç. Dr. Nihat Küçük

Kültür, Girişimcilik ve İktisadi Gelişme: Osmanlı Ekonomi Politikği

Dr. Öğr. Üyesi Betül Tezcan

*18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Maden Tedarikini Etkileyen
Bazı Faktörler ve Bunlara İlişkin Alınan Tedbirler*

Yeşil Salon / Birinci Oturum

Şehir Ekonomisi

⌚ 13:30-14:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yılmaz Kurt

Prof. Dr. Mehmet Demiryürek

*Antalya Limanı Gümrük Kayıtlarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında
Antalya Limanının Kahve Kaynakları*

Doç. Dr. Levent Küçük

*Tanzimat Öncesinde Avarız Akçesinin Mali ve İdari Yansımaları:
Kastamonu Kırkçeşme Mahallesi Örneği*

Dr. Öğr. Üyesi Emrah Yılmaz

*Deniz Taşımacılığında Bir Modernleşme Pratiği Olarak Buharlı Gemiler:
İzmir Limanı Örneği*

Öğr. Gör. Adem Çalışkan

Ayıntâb Şehrindeki Gayrimüslimler: Vergilendirme, Demografi ve Meslek

⌚ 14.30 Kahve Arası

15 Temmuz Millî İrade Salonu / İkinci Oturum

Eğitim, Siyaset ve Ekonomi

🕒 15.00-16.00

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Faruk Taşkın

Prof. Dr. Emine Gümüşsoy

Rüşdiye Mekteplerinde Bevvab İstihdamı

Prof. Dr. Şerife Yorulmaz – Öğr. Gör. Çiğdem Duman

Amerikan Misyoner Okullarının Finans Kaynakları

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Sili Kalem

Türk Toplumsal Yapısında Yerel İtibar Temsilleri Üzerine Bir Değerlendirme:

Eşraf ve Burjuvazi

Prof. Dr. Memet Yetişgin - Öğr. Gör. Gülhan Karabacak

Tanzimat Devri'nde Memurlara Maaş Bağlanma Süreci ve

Üst Düzey Memur Maaşları

Mavi Salon / İkinci Oturum

Osmanlı Askeri Tarihi

🕒 15.00-16.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Memet Yetişgin

Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı

I. Dünya Harbi'nde 13. Kolordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın

İran Halkını Ayaklandırma Teşebbüsü

Prof. Dr. Nejla Türkçapar Günay

Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Birliklerin Rus Ordusunda Yer Alması ve

Doğu Anadolu'nun İşgali

Doç. Dr. Mikail Kolutek

1936 Tarihli Bir Rapora Göre Çoruh Vilayetinin Durumu

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Batman

Kurgulanan İsyân: Nedim Ulusalkul ve Barutçuzade Şevki Bey'in Hatıralarında

1906-1907 Erzurum Olayları

Kırmızı Salon / İkinci Oturum

Kafkasya'yla İlişkiler, Ticaret ve Siyaset

🕒 15.00-16.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zehra Aslan

Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı

Osmanlıların Güney Kafkasya Fütubatında Kaleler ve Menziller

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Orhankazi

Gürcistan-Osmanlı Ticaretinde Kutaisi

Arş. Gör. Emine Şahin

19. Yüzyıl Osmanlı Doğu Sınırında Bir Ticaret Bölgesi:

Şemdinan'da Tütün Üretimi ve Satışı

Doç. Dr. Hamit Şafakçı

Turgutoğlu Musa Bey ve İlişkileri

Yeşil Salon / İkinci Oturum

Yönetim, Bürokrasi ve İktisat

🕒 15.00-16.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynel Özlü

Doç. Dr. Eyüp Kul

Kalkandelenli Kara Mustafa Paşazade Ebubekir Bey'in Üsküp Nezareti'ni

Düzene Koyma Çabaları (1695-1716)

Dr. Öğr. Üyesi Melike Karabacak Yılmaz

Osmanlı Kadınının İktisadi Hayatını Vergilendirme Üzerinden Okumak:

Fatma Hatun'un Çiftliği

Arş. Gör. Fatma Akın

Tanzimat Dönemi Taşra İdaresinde Belediye Sandık Eminleri

Dr. Öğr. Üyesi Ferit Arı

Livâne ve Şavuşat'ın Kadılık Bürokrasisindeki Yerleri (XVIII. Yüzyıl)

15 Temmuz Milli İrade Salonu / Üçüncü Oturum

Kültür Tarihi

🕒 16.30-17.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Nuri Yavuz

Prof. Dr. Mustafa Daş

*XIV.ve XV. Yüzyıllar Bizans Saray Teşrifatında Kullanılan Türkçe Unvanlar ve
Bizans Üzerinde Osmanlı Etkisi Hakkında Bazı Tespitler*

Prof. Dr. Yılmaz Kurt

Ankara Yabanabad Kazası Avdan, Gebeler ve Peçenek Köylerinde Soy Ağacı Oluşturmak

Prof. Dr. Zehra Aslan

Osmanlı Döneminde Modern Tiyatroya Dair Gelişmeler (1839-1922)

Prof. Dr. Seydi Vakkas Toprak

*III. Selim Dönemi'nde Kabve Temininde Bazı Sorunlar: İstanbul'a Gelen
Kabvenin İzmir Duruşu*

Mavi Salon / Üçüncü Oturum

Göç Hareketleri ve İskân Politikası

🕒 16.30-17.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Şerife Yorulmaz

Prof. Dr. Nurhan Aydın-Kübranur Derici

Milli Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'nde Rum Misyonerlik Faaliyetleri

Prof. Dr. M. Münir Atalar - Dr. Çiğdem Ülker

Hac Seyahatnâmeleri

Doç. Dr. Engin Kırılı

*Devlete Ait Sanayi Kuruluşlarında ve Müesseselerde Muhacir İstihdamı Uygulamaları
Kapsamında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Siyaseti*

Doç. Dr. Miyase Koyuncu Kaya - Dr. Öğr. Üyesi Vehbiye Eviz

Bir Seyyah, İki Liman: Evliya Çelebi, İzmir ve Varna

Arş. Gör. Taner Çolak

Mücadele, Sığınma ve Sürgün Alanı Olarak Dimetoka Şehri

Kırmızı Salon / Üçüncü Oturum

Siyasi Tarih

🕒 16.30-17.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı

Prof. Dr. Cengiz Atlı

Lozan Konferansı Sonrası Türkiye'de İngiliz Müesseselerinin Durumu

Dr. Öğr. Üyesi Hamit Karasu

1787-1792 Savaşı'nda Tırnova Kazası

Arş. Gör. Mehmet Çetinkaya – Öğr. Gör. Kaan Taşcı

Sarayın Misafirleri:

19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hizmet Eden Avrupalı Ressamlar

Dr. Elif Yeşiltepe Turşucu

*Osmanlı Mali Taribinde Maliye Kontrol Komisyonu'nun Teşkili ve Faaliyetleri
(1888-1890)*

Yeşil Salon / Üçüncü Oturum

Sosyo Kültürel Yaşam ve Eğitim

🕒 16.30-17.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hüseyin Çınar

Doç. Dr. Özlem Ulu Kalın-Hasan Dağ

Sultanların Kaleminden Değerler Eğitimi

Doç. Dr. Nursal Kumaş

II. Abdülhamit Dönemi'nde Bursa'da Mekânları

Dr. Öğr. Gör. Mahmut Turan

Irak Bölgesinde Alliance Okulları

Doç. Dr. Könül Hacıyeva

Osmanlı Sanat Taribinde Ünlü Azerbaycanlı Musikişinasların Faaliyeti

13 Ekim Cuma

15 Temmuz Millî İrade Salonu / Dördüncü Oturum

Mali Yapı ve İlişkiler

🕒 09.30-10.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Metin Aksoy

Prof. Dr. Ayla Efe

Tanzimat'ın 25. Senesinde Osmanlı Devleti'nin Gelir ve Giderleri

Dr. Hakan Ayaz

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mali İdare ve Bütçeler

Dr. Önder Bayır

Osmanlı Arşivi Muhasebe Defterleri

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Güngör

Memleket Sandıkları Sermayesinin Oluşturulma Biçimi Üzerine Bir Değerlendirme

Mavi Salon / Dördüncü Oturum

Edebiyat Çalışmaları

🕒 09.30-10.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Seydi Vakkas Toprak

Prof. Dr. Meral Demiryürek

*Birinci Dünya Savaşı Özelinde İktisat ve Edebiyat:
Harp Zengininin Gelini Romanı Üzerine Bir İnceleme*

Dr. Süleyman Yelocağı

*II. Abdülhamid Dönemi İslamcılık Meselesini Romanlar Üzerinden Tartışmak:
Turfanda mı Yoksa Turfa mı Örneği*

Arş. Gör. Dr. Öznur Y. Altun-E. Begüm Üstün

Osmanlı'da Kadın Edebiyatı ve Emine Semiye

Doktorant Sümeyye Özdemir

Osmanlı'dan Bugüne Edebiyat ve Ekonomi İlişkisi Bağlamında Fakirlik

Kırmızı Salon / Dördüncü Oturum

Sağlık, Hastalık ve Afetler

🕒 09.30-10.30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Özlem Ulu Kalın

Prof. Dr. Zeynel Özlü – İsmail Hakkı Üzüm

Ayıntab'da Sosyal ve Ekonomik Hayatı Etkileyen Bir Afet:

Çekirge İstilaları ve Mücadele Yöntemleri

Dr. Öğr. Üyesi Zemzem Yücetürk

Osmanlı Devleti'nde Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Tedbirler (1800-1876)

Arş. Gör. Gülbeyaz Göztaş Durna

Lehçe-i Osmâni'de Hastalık Adları

Arş. Gör. M. Onur Çelebioğlu – M. Yavuz Akıncı

Osmanlı Devleti'nde Müzikle Tedavi Uygulamalarının İncelenmesi

Yeşil Salon / Dördüncü Oturum

Adalet, Hukuk ve Diplomasi

🕒 09.30-10.30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Nurhan Aydın

Prof. Dr. Yakup Karataş

Osmanlı İstihlak Mevzuatının Modernleştirilmesine Yönelik Çabalar

Doç. Dr. Metin Ziya Köse

Uygulamalarına Göre Yeni Çağ'da Osmanlı Rüşvet Hukuku

Doç. Dr. İsa Kalaycı

Kültürel ve Diplomatik Bir Miras: Kâğıthane Hara-yı Hümayunu

Dr. Öğr. Üyesi Naime Yüksel Karasu

Hamidili Sancağı'nda Subte Hareketleri

Prof. Dr. Cavid Qasimov

Azərbaycan Şarkiyatçılarının Araştırmaları Işığında Osmanlı Devleti'nin

Güney Kafkasya'daki Hâkimiyeti

🕒 10.30 Kahve Arası

15 Temmuz Milli İrade Salonu / Beşinci Oturum

Artvin Şehir Tarihi

🕒 11.00-12.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa Alkan

Doç. Dr. İsmail Köse

Cumhuriyet'in Kuruluşu Sonrasında Artvin'in İl Olmasına Giden Süreç

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin Kul

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Ardanoç Sancağı

Arş. Gör. Hayrettin Pulat

*9. Yüzyılın İlk Yarısında Çıldır Sancağının Timar Gelirleri
(Cebe Yoklama Defterlerine Göre)*

Doktorant Rabia Elçi

Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Yusufeli Bölgesinde Tarım

Mavi Salon / Beşinci Oturum

Yazarlar, Şairler ve Musikişinaslar

🕒 11.00-12.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Nejla Günay

Prof. Dr. Melike Gökcan

Nâbi'nin Hayrâbâd'ı Bir Ütopya Mıdır?

Dr. Öğr. Üyesi Neşe Oktay

Yeni Edebiyat Kanonunun Oluşumu ve Muallim Naci'nin Durumu

Dr. Öğr. Üyesi Elif Kaya

Milli Düşüncenin Merkezinde Bir Yazar: Orhan Şaik Gökyay

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Çelebioğlu

Nâbi'nin Şiirlerinde Dönem Eleştirisi

Kırmızı Salon / Beşinci Oturum

Artvin Tarihi ve Edebiyatı

🕒 11.00-12.00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fahameddin Başar

Doç. Dr. Sedat Bahadır-Fatih Berkay İnan

Artvin Aşıklarında Tarih Bilinci

Doç. Dr. Mehmet Özdemir

*Halk Şiirinde Tarih ve Vatan Bilinci: Artvin Dramatik Destanlarının
Düşündürdükleri*

Doç. Dr. F. Rezzan Ünalp

İşgal, Gayr-İ Nizami Harp, Kurtuluş:

Birinci Dünya Harbinde Doğu Karadeniz ve Arhavi Müfrezesi

Dr. Abdullah Kara

*1940-1941 Teftiş Raporlarına Göre Artvin Çoruh Halkevi ve
Halkodalarının Faaliyetleri*

15 Temmuz Milli İrade Salonu

Sempozyum Değerlendirme Oturumu

🕒 13:30

BE Prof. Dr. Derya ÖRS

Prof. Dr. Yüksel ÖZGEN

Prof. Dr. Nuri YAVUZ

Prof. Dr. Arif BİLGİN

Prof. Dr. Yılmaz KURT

🕒 14.30 Kahve Arası

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Mehmet Genç Osmanlı Tarihçiliği ve Tarihçilerine Ne Demek İstedi?

Gültekin Yıldız*

Özet

Mehmet Genç, Osmanlı tarihçiliğinin son elli yılına damga vurmuş isimlerden biridir. Bu bildiride, Genç'in iktisat tarihi merkezli olarak Osmanlı tarih araştırmalarına ne tür yeni bakış açıları ve yöntemler kazandırmaya çalıştığı ele alınacak ve onun disiplinlerarasılık ve karşılaştırmalı tarih anlayışlarının yerli ve yabancı Osmanlı tarihçilerinde bulduğu karşılık değeriendirilecektir. Ayrıca M. Genç'in genç tarihçilere rol model akademisyen kimliği ve özellikleri, yakın çevresinden bulunmuş bir kişi olarak bildiri sahibinin gözünden aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Genç, Osmanlı, İktisat.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
İstanbul/TÜRKİYE, gyildiz@istanbul.edu.tr

Hocam Mehmet Genç'e Dair Hatıratım

Mustafa Gencer*

Özet

Mehmet Genç Hoca'yı 1988 yılında Marmara Üniversitesinin Tarih Bölümünde üçüncü sınıf öğrencisi iken 20 yaşında tanıdım. Zorunlu dersleri olan Tarih Metodolojisi ve Osmanlı İktisat Tarihi derslerini almış ve sıkı bir yoklama uygulaması olmamasına rağmen, derslere bir ünsiyet sağlamış, hocanın kendine özgü farklı tarzı ilgimi çekmişti. Derslerde öğrencilerin zekâ düzeylerine dair sorular yöneltmesi, zor hususları bir fıkra yardımıyla kolaylaştırması ve yazdırmaktan ziyade sohbet türünde ders anlatımı dikkatimi çekmiştir. Hoca'mdan müdavimi olduğu Osmanlı Arşivi'ne dair gözlemleri, tarihçilikte kaynak kullanımı ve üzerinde yıllarca çalıştığı Osmanlı maliyesinde Malikane Sistemi hakkındaki birikimlerinden istifade etmeye çalıştım. Derslerde devam kontrolü için genellikle arka yüzü kullanılmış olan bir kâğıt kullanarak, bu davranışıyla bize her kâğıdın iki yüzü olduğunu ve israfın uygun olmadığını öğretmiştir. Lisans sonrası tarih öğrenimime Almanya'da devam ederken Hoca'mın dersleri, akademik duruşu ve bakışı bana eşlik etmeye devam etti. Onun himmetini en iyi iletişim yöntemi olan sessiz, sedasız ancak hissiyat yoluyla haberleşme yöntemi ile görmüştüm. Değişik mecralarda Mehmet Genç hakkında çıkan mülakat, haber, yayın ve sair yazı ve görseli zevkle takip ettim. Bir söyleşisinde hakikat arayışının kıymetine işaret etmiş, "hac yolunda bir karınca" olarak kendisini de bu arayış içinde konumlandırmış, hakikate ulaşılmasa dahi bu uğraşın kıymetine vurgu yapmıştır. Gerek öğrencilik yılları gerekse akademik görev yılarında Mehmet Genç Hoca'ma dair hatıratımı, ortak yaşanmışlıkları ve anıları onun anısına vefatının 2. yılında memleketi Artvin'de Artvin Çoruh Üniversitesince düzenlenen sempozyumda dile getirmekten memnuniyet duymaktayım.

Anahtar Kelimeler: Tarih, İktisat Tarihi, Hatırat, Mehmet Genç.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Almanya Jena Üniversitesi Din ve Eğitim Araştırmaları Merkezi Fahri Üyesi, mustafagencer1@hotmail.com

Bir Arşivci Gözüyle Mehmet Genç (İlme Adanmış Bir Ömür)

Recep Çelik*

Özet

Mehmet Genç ömrünü ilme adanmış ve akademik unvanlara hiç önem vermemiştir. Bu tebliğimizde Mehmet Genç Hoca'yı Osmanlı Arşivi Araştırma Salonu çalışanlarının gözüyle ele almaya çalışacağız.

Arşiv Araştırma Salonu çalışanları Mehmet Genç Hoca'nın çalışma disiplini, salonda çalışma usulünü, salondaki diğer araştırmacılarla olan ilişkilerini, belgeler üzerinde çalışma metodunu ayrıntılı olarak ele almaya gayret edecektir. Yine Arşiv Araştırma Salonu çalışanları Hoca'nın farklı yönlerini kendi gözlemleriyle ele alıp Hoca'yı farklı şekilde ifade etmeye çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivi, Mehmet Genç, İlim, Araştırma Salonu.

* Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Yalova/TÜRKİYE, recep.celik@yalova.edu.tr

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç ve Yasal Mevzuat Üzerine Değerlendirme

Metin Aksoy*

Özet

Göç süreçleri sonucunda, yerleşimin sürekli olarak başlamasıyla, göçmen ve merkezi idare arasındaki ilişkileri düzenleyen ve karşılıklı yükümlülükler getiren hukuksal düzenlemeler yapılmaktadır. Hukuksal düzenlemeler çerçevesinde temel alınan kanunlar yönetmelikler ve uygulamalar yerleşik kanunların oluşturulmasında ve geliştirilmesinde önemlidir. Göç ile ilgili olarak oluşturulan kanunlar ve düzenlemeler meydana gelen göçler sonucunda ortaya çıkan göçmen sorununun çözülme ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulmuştur. Oluşturulan hukuksal düzenlemeler uygulama alanındaki başarısına oranla meşruiyet kazanarak geçerlilik kazanmaktadır. Göç ile onu tanımlayan ve düzenleyen mevzuatın oluşturulması bakımından göçün niteliği ve süreci önem kazanmaktadır. Bu bildirinin amacı Osmanlı imparatorluğuna yönelik göçleri ve buna uygun oluşturulan hukuk mevzuatı arasındaki dönemsel değişimleri analiz etmektir. Yasal mevzuatların oluşturulması ve uygulamaların hukuksal süreçlere etki etmesi dinamik bir göç yasası açısından önemlidir. Göç sürecinin tamamlanması ve ardından hukuki düzenlemelerin yapılması uygulamada birtakım sorunların meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Göç düzenleyen ve göçmenlerin statüsünü belirleyen mevzuatların yeterli olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Göç, Göçmenlik, Mevzuat, Hukuk.

* Prof. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler,
Gümüşhane/TÜRKİYE, metinaksoy@hotmail.de

Mehmet Genç'in Osmanlı İktisadi Düzeni ile İlgili Tespitlerine Eleştirel Bir Yaklaşım

Yücel Öztürk*

Özet

Mehmet Genç'in Osmanlı iktisadi sistemi hakkında kuramsal düzeyde geliştirdiği analiz artık klasik bir nitelik almış, neredeyse tümüyle dokunulmaz, yanlışlanamaz, nihai bir dogma gibi kabul edilir olmuştur. Düşünce hayatımızda fazlasıyla etkisini gördüğümüz ideolojik, duygusal ve gelenekçi dünya görüşü Mehmet Genç'i adeta ilim ve akademi dünyasının bir ürünü olmaktan çıkarmış, onu Osmanlı dünya görüşünün idealize edilmesi çabalarında baş aktör hâline getirmiş, dolayısıyla eleştirel bakış açılarını neredeyse imkansızlaştırmıştır. Oysa toplumun ortak kabulü hâline gelmiş her düşüncede olduğu gibi, Mehmet Genç'in tarih ve iktisat anlayışında da eleştirilmesi gereken pek çok yön bulunmaktadır. Bunlar hak ettiği ölçüde eleştiriye maruz kılınmazlarsa, Osmanlı iktisadi hayatı ile ilgili ihtiyaç duyulan çalışmaların önünü tıkamaları, hatta, iktisat tarihçiliğimizin fakirleşmesine yol açmaları kaçınılmaz olacaktır. Eleştirimizin birinci odağı, Mehmet Genç'in dogma hâline getirilmesinde gördüğümüz yanlışlıklar, bu anlayışın vereceği zararlar olacaktır.

Tebliğimizin ikinci aşamasında Mehmet Genç'in Osmanlı iktisadi görüşünün temel ilkeleri olarak taktim ettiği "provizyonizm", "fiskalizm" ve "gelenekçilik" ilkelere eleştirel bir analiz yapılması hedeflenmektedir. Analizimizde Mehmet Genç'in getirdiği kuramsal çerçeveler ele alınacak ve bunlarla ilgili kendi düşüncelerimize yer verilecektir.

Mehmet Genç'in özellikle Osmanlı Klasik Sistemi'ne ait özgün prensipler olarak ele aldığı ilkelerin dünya sistemi içinde, özellikle Avrupa iktisadi tarihinde nasıl bir yer tuttuğu üzerinde durulacak; bu ilkelerin Merkantilizm öncesinde, Orta Çağ döneminde Avrupa'nın da temel iktisadi dünya görüşünü teşkil ettiği hususuna dikkat çekilecektir.

Eleştirinin odağında yer vermeyi düşündüğümüz diğer bir husus, Mehmet Genç'in belirlediği ilkeleri yalnız bir tespit olarak öne sürmemesi, ayrıca bunlara ideolojik anlamda da bağlı olduğunu her vaziyette hissettirmesidir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Genç, Osmanlı, İktisat, İşçilik, Fiskalizm, Gelenekçilik, Avrupa, Merkantilizm.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, yozturk@sakarya.edu.tr

18-19. Yüzyıllarda Artvin'de Kurulan Vakıflar Üzerine Bir Değerlendirme

Hüseyin Çınar*
Hasan Demirtaş**

Özet

Tüm İslam toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da vakıf müessesesi, hayrat yapılarıyla dinî, sosyal ve kültürel hayatın önemli bir unsuru olmasının yanında menkul- gayrimenkul gelir kaynakları ile iktisadî hayatın önemli bir dinamiği olmuştur. Vakıf kuran kişiler, hayrat yapıların çeşitliği, gelir kaynaklarının niteliği ve niceliği Osmanlı toplum yapısını yansıtan veriler sunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, 18-19. yüzyıllarda Artvin ve çevresinde kurulan vakıfları konu edinmektedir. Günümüz Artvin ili idari sınırlarının baz alındığı çalışmanın arşiv kaynağını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan vakfiyeler ile vakıf tevcihat kayıtları oluşturmaktadır. Konuyla ilgili mevcut literatürün de kullanıldığı çalışma ile iki yüz yıllık zaman diliminde Artvin'de kurulan vakıf sayısı, vakıf türleri, vakıf kurmuş kişiler, vakıf eserler ve vakıfların gelir kaynakları tespit edilecektir. Çalışma özelde bölge tarihine genelde ise Osmanlı vakıf çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Vakıfları, Artvin Vakıfları, Vakfiye, Tevcihat Defteri, Cami, Mektep.

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, hcinar@aybu.edu.tr

** Dr., Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara/TÜRKİYE, hasandemirtash@hotmail.com

Artvin'deki Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Örnekleri ve Mehmet Genç Kültür Evi

Osman AYTEKİN*
Safiye NAGİHAN KESKİN**

Özet

Bu bildirinin amacı; Artvin kent merkezindeki Osmanlı Dönemi sivil mimarlık yapıları hakkında genel bilgiler verip, yöredeki bu mimari geleneğin en eskisi olan ve özgün değerini koruyan Artvin Kültür Evi'nin detaylı incelemesinin yapılmasıdır. Hızlı gelişen kentleşme sürecinde, gündün güne yok olmakla karşı karşıya olan ve her biri taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki bu yapıların, mimari tipolojisi başta olmak üzere, yapım teknik ve malzemeleri ile süsleme geleneği incelenmiştir. Bu mirası gelecek nesillere aktarabilmek adına neler yapılabileceği konusu koruma bakış açısıyla irdelenmiştir. Ekseriyeti özel mülkiyete ait olan yapıların çoğunluğu konut olarak kullanılmakta, az kısmı ise metruk durumdadır. Söz konusu mimari eserlerin korunarak sürdürülebilmesi için, sadece taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesinin yeterli olmadığı hususu vurgulanıp bu alanda izlenecek yolun, yani sorumluluk sahiplerinin kimler olduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Belli bir dönemin yegâne temsilcisi olan kültür varlıklarının doğru korunma sorunsalının ardından, Artvin'deki Osmanlı Dönemi'ne ait ve 19. yüzyıl başında inşa edilmiş sivil mimari örneği olan Artvin Kültür Evi, diğer adıyla Tarihçi Mehmet Genç Kültür Evi'nin, günümüze kadar geçirdiği süreç somut verilerle ortaya konulmuştur. Böylelikle, sivil mimarlık örneklerinin gelecek nesillere ulaşabilmesi için farkındalık oluşturulması ve yöredeki diğer kültür varlıklarının da korunmasına katkı sunulması umulmaktadır. Çalışmanın özgün verileri, Kültür ve Turizm Bakanlığının izinleri doğrultusunda, uzun yıllardır sahada tarafımızca yürütülen araştırmalardan elde edilen tespitlere dayanmaktadır. Yöntem ve bulgular ise Sanat Tarihi ve Mimarlık disiplinlerinin öngördüğü çalışma prensiplerine göre fotoğraf ve mimari çizimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Osmanlı, Mehmet Genç, Sivil Mimari, Kültür.

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi, Van/TÜRKİYE, osmanaytekin@yyu.edu.tr

** Doktorant, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve ve Restorasyon, İstanbul/TÜRKİYE, safiyenagehanaytekin@gmail.com

Prens Sabahaddin ve Cavid Bey'in İktisadi Görüşleri ve II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınına Yansımaları, 1908-1918

Memet Yetişgin*
Yusuf Taş**

Özet

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında liberalizmin önde gelen temsilcilerinden Prens Sabahaddin ve Mehmed Cavid Bey, iktisatta devletçi politikaların reddi ve bireysel girişimin desteklenmesi fikirlerini savunuyorlardı. II. Abdülhamit karşıtı Jön Türk muhalefetinin önemli isimleriydiler. Farklı siyasi fırkalar içerisinde yer alan Prens Sabahattin ve Cavid Bey dönemin tarihine yön veren gelişmelerde rol aldılar. Sabahaddin Bey, önce Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurmuş, daha sonra da İttihat ve Terakki karşıtı Ahrar Fırkasını örgütlemişti. Cavid Bey ise İttihat ve Terakki içerisinde etkin konumda bulunarak, fırkanın temsilcisi olmuş ve II. Meşrutiyet'te İttihat ve Terakki Hükümetlerinde maliye nazırlığı yapmıştır. II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamı kendini en çok gazete ve mecmualar üzerinde göstermiş, süreli yayınların sayısı artmış ve bu gazetelerde iktisadi meseleler dair haber, yorum ve analizler sıkça yer etmiştir. Prens Sabahaddin ve Cavid Bey basın aracılığıyla düşüncelerini kamuoyuyla sıkça paylaşmışlardır. Bu bildiride, İttihat ve Terakki karşıtı muhalefetin lideri konumunda bulunan Prens Sabahaddin Bey ile İttihatçı ileri gelenlerden Cavid Bey'in iktisadi görüşleri ve bu görüşlerin, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı basınındaki yansımaları ele alınmaktadır. Dönemin Osmanlı Devleti'nin iktisadi durumu ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Prens Sabahaddin, Mehmet Cavid Bey, II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki, Maliye.

* Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE, memyet@gmail.com

** Öğr. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE, yusuf.tas@istiklal.edu.tr

Osmanlı Ekonomi Düzeninde Vakıflar

Mustafa Alkan*

Özet

Osmanlı Devleti, “Osmanlı Klasik Çağında” üç temel kurumun üzerine oturtulmuştur. Bunlar; dirlik, devşirme ve vakıf müesseseleridir. Bu üç kurumun üzerinde de “Hanedân-ı Âl-i Osman”ın bir numaralı üyesi padişah oturmuştur. Bu sistem içinde padişah, Osmanlı Devleti’nin en temel idari birimi olan her sancakta teorik olarak “en büyük has” sahibi, devşirme sisteminin merkezinde “kapı kullarının (yâni yeniçeriler, süvariler ve enderunluların) efendisi”, nihayet ülkenin imar ve iskânının dayandığı vakıf imaret sisteminde de “en büyük vakıf kurucusu”dur. Osmanlı sisteminde “devlet aygıtı” bu üç kurum üzerinde dönüyordu. Dolayısıyla vakıflar, Ömer Lütfi Barkan’ın 1527-1528 yıllarına ait tahrirler üzerinde yaptığı hesaplama göre Anadolu, Suriye ve Irak eyaletlerinin toplam gelirlerinin %14,103’üne, Rumeli eyaletlerinin ise %5,492’sine sahipti. Bu gelirlerinin oranı İstanbul, Edirne ve Bursa gibi payitahtlarda %36’ya kadar çıkmaktaydı. Vakıflar, Osmanlı ekonomik zihniyetini, Avrupa merkezli merkantilist üretimden ayıran ana etmenlerdendi. O hâlde Osmanlı ekonomik düzeninde vakıfların yeri neydi? Bu temel soru bu çalışmanın ana konusunu oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıflar, Ekonomik Zihniyet ve Mehmet Genç.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, m.alkan@hbv.edu.tr

Kültür, Girişimcilik ve İktisadi Gelişme: Osmanlı Ekonomi Politigi

Nihat Küçük*

Özet

Tarih boyunca insanlar muhtelif mal ve hizmetlere ihtiyaç duymuşlardır. İhtiyaçların çeşitliliği, tüketim alışkanlıkları ile mal ve hizmetlerin üretim yöntemleri, toplumların kültürel değerleriyle ve girişimcilik özelliklerine bağımlı olagelmıştır. Kapitalizme karşı direnç göstermeyen, kendi medeniyet geçmişine, dini, ahlaki ve kültürel koşullarına sahip toplumlar ile kapitalist ilkeleri kendi kültürel değerleri bütünleştirmeye çalışan, farklı medeniyet kodlarına sahip toplumlar arasında kademeli ekonomik gelişme düzeyleri açısından ciddi farklar ortaya çıkmıştır. Birinci grup toplumların lehine olan bu farklılığın ortaya çıkmasındaki temel etkenlerden birinin o toplumun girişimcilik potansiyeli olduğu düşünülmektedir. Bir toplumun girişimcilik potansiyelinin, o toplumdaki insan, hayat ve kâinata dair baskın fikir ve kültürel değerlerle yakından ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Osmanlı'nın sermaye birikimine rağbet göstermeyen kültürel ve iktisadi yapısıyla birlikte idari mekanizmasının girişimcilik ekosisteminin gelişmesine mâni olduğu yaygın bir görüş olarak kabul edilmektedir. Halbuki Osmanlı Devleti 18. ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı Batı ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini hep sürdürmüş ve genel olarak toplum yararına görülen yenilikler benimsemiştir. Buna karşılık, kapitalist bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Osmanlı toplumunun beşerî sermaye ile birlikte diğer ekonomik faktörlerin istihdamı, verimlilik ve üretim artışı gibi gelişmelerden mahrum kaldığı ve netice itibarıyla görece iktisadi gelişmeyi sağlayamadığı söylenebilmektedir. Ancak bu yaygın bakış açısına karşılık zımnen de olsa kapitalist vizyona dair bu tür bir gelişmenin tercih edilmediği ve kendi medeniyet tasavvuruna dayalı bir sosyal yapının ve kalkınma modelinin murad edilmiş olabileceği de dikkate alınarak bu konuda daha fazla araştırmanın yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Girişimcilik, Kültür, İktisadi Gelişme, Kapitalizm.

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İİBF, İktisat, Şanlıurfa/TÜRKİYE, nihatk@harran.edu.tr

18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Maden Tedarikini Etkileyen Bazı Faktörler ve Bunlara İlişkin Alınan Tedbirler

Betül Tezcan*

Özet

Osmanlı Devleti'nin gerek Anadolu gerek Balkan coğrafyasında pek çok maden yatağına sahip olduğu bilinmektedir. Bu madenler, başta sikke darbı olmak üzere çeşitli alanlara hizmet etmiştir. Dolayısıyla altın, gümüş, bakır gibi değerli madenlerin çıkarılması ve işlenmesi ciddi bir çalışma sürecini gerekli kılmıştır. Nitekim, hem personelin işini layıkıyla yerine getirmesi hem çeşitli malzemenin temini, sürecin verimli şekilde ifasını sağlamıştır. Ancak bu her zaman beklendiği gibi olmamıştır. Kimi zaman maden içi suiistimaller kimi zaman dışarıdan müdahaleler maden faaliyetlerini ve nihayetinde tedariki sekteye uğratmıştır. Personelin ihmali ve malzeme temininde yaşanan aksamalar bir tarafa, maden tedarik sorunu tüccarların belirlenen sınırın üstünde, daha fazla ücretle maden almasından da kaynaklanmıştır. Ayrıca yine tüccarların satın aldıkları madenleri devlet toprakları dışına çıkarmaları ve bazı kim-selerin yabancı tüccarlara maden satmaları, daha açık bir ifadeyle ihraç tedbirlerine rağmen kaçakçılık faaliyetlerinde bulunulması maden akışının yön değiştirmesine ve dolayısıyla tedarik sıkıntısına yol açabilmiştir. Bu sıkıntıları gidermek için devlet, personel denetimini daha sıkı takip etmek, tüccarların menfi sonuçlar doğurabilecek faaliyetlerinin önüne geçmek suretiyle ve ilaveten fiyat tespitleri ile süreci, lehine olmak üzere idare etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada, 18. yüzyılda maden tedarikini etkileyen söz konusu faktörler ve devletin bunlara karşılık aldığı çeşitli tedbirler izah edilecektir. Çalışmada, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonlarındaki ilgili kayıtlar temel kaynak olarak kullanılacak, konu telif çalışmalarla desteklenecektir.

Anahtar kelimeler: 18. yüzyıl, Osmanlı Devleti, Maden, Tedarik, Tedbir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, btezcan@ybu.edu.tr

Antalya Limanı Gümrük Kayıtlarına Göre 19. Yüzyıl Başlarında Antalya Limanının Kahve Kaynakları

Mehmet Demiryürek*

Özet

Bir zamanlar yasaklanması için fermanlar çıkarılan kahve, 19 yüzyıl başlarına gelindiğinde bütün Osmanlı İmparatorluğu'nda çokça tüketilen önemli bir içecek maddesi hüviyetini kazandı. Kahveden Osmanlı maliyesi de ayrıca oldukça önemli miktarda gelir elde ediyordu. Dolayısıyla kahve mali bakımdan devletin ve tat ve lezzet bakımından da halkın vazgeçemediği bir gıda maddesi oldu. "Kahve-i Yemenî" ve "Kahve-i Frenkî" adları verilen iki tür kahve Osmanlı ülkesine ithal ediliyordu. Her iki kahvenin de Anadolu'ya giriş yaptığı limanlardan birisi Antalya limanıydı. Söz konusu kahvenin bir miktarı Antalya'da tüketilmiş olsa da bir kısmı İstanbul ve Bursa gibi yerlere naklediliyordu. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşiv kaynaklarına dayalı olarak gerçekleştirilecek bu çalışmanın amacı, Mart 1800-Mart 1801 döneminde Antalya limanına gelen kahve miktarı, bu kahvelerin geldikleri limanlar, kahveyi getiren tüccar ve gemi kaptanları ile söz konusu kahveden Antalya limanında bir yılda elde edilen gümrük geliri miktarı gibi konuları inceleyerek genelde Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihine özelde ise Antalya'nın sosyal ve ekonomik tarihinde katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kahve, Antalya Limanı, Yemeni Kahve, Frenkî Kahve, Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi.

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çorum/TÜRKİYE, mehmetdmryrk@gmail.com

Tanzimat Öncesinde Avarız Akçesinin Mali ve İdari Yansımaları: Kastamonu Kırkçeşme Mahallesi Örneği

Levent Küçük*

Özet

Osmanlı Devleti'nde olağanüstü zamanlarda divan kararı ve hükümdarın hükmü ile reyadan avarız ya da avarız- 1 divaniyye adıyla anılan nakdi ve aynî vergiler bulunmaktadır. Ancak XVII. ve XVIII. yüzyıllardan itibaren bu vergilerin ilişki ağı tek tek dirlik sahiplerinin taht-ı hükûmetinden memalik-i mahrusenin tümüne doğru yayılmaya başlamıştır. Bu vergiler kadı aracılığı ile reyaya duyurulur ve sicil defterlerine kaydedilmek suretiyle resmiyet kazanırdı. Bu vergi haneler üzerine tevzi' edilmektedir. Ancak burada hane doğrudan mesken olarak değil itibari bir birimi ifade etmektedir. Bu avarız hanelerinin teşekkülü ile divandan gelen tekliflerin tevzi' ve taksim süreçleri kadınların özel görev alanına girmektedir.

Avarız vergileri devlet ve birey arasındaki hizmete dayanan ilişkinin bir aracı olarak ortaya çıkmışlardır. Bununla birlikte konjonktürel olarak yeni durumlar yeni avarız türleri ortaya çıkarmıştır. En çok bilinenleri nüzul, sürsat, iştira ve avarız akçesi olarak bilinmektedir. Biz bu çalışmamızda avarız akçesinin tevzi' ve tahsil sürecini 1833 tarihli Kastamonu kazasının kırkçeşme mahallesi defteri üzerinden incelemek suretiyle XIX. yüzyıl taşrasının hem idari geleneğini hem de verginin mali esaslarını ortaya koymayı amaçlamaktayız. Çalışmamızda millî kütüphanede bulunan Kastamonu kazası avarız akçesi defteri ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Arşivinde bulunan kazanın avarız defterleri incelenmek suretiyle vergiye muhatap olan sakinlerin yükümlülükleri ile kazanın ekonomik gücü ile ilgili bir fikir edinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avarız Akçesi, Hane, Kadı, Kastamonu.

* Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Amasya/TÜRKİYE, levent.kucuk@amasya.edu.tr

Deniz Taşımacılığında Bir Modernleşme Pratiği Olarak Buharlı Gemiler: İzmir Limanı Örneği

Emrah Yılmaz*

Özet

İngiltere’de ortaya çıkan ve ilk nüvelerini bu ülkede veren Sanayi Devrimi, kendisiyle beraber hem deniz hem de demiryollarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayi Devrimi’nin 19. yüzyıldaki birer simgesi olan buharlı gemiler ve demiryolları dünyayı daha önce hiç olmadığı kadar birbirine yakınlaştırmış ve dünya ticaret hacminde de kayda değer bir artışa sebep olmuşlardır. Buharlı gemiler, 19. yüzyılın ortalarından itibaren dünya deniz ticaretinde önemli bir rol oynayarak uzun mesafeli deniz taşımacılığının ticaret hadlerinde yelkenli gemilere oranla ciddi bir artış kaydetmiştir. Bu artış trendi, 1850’lerden sonra görünürlük kazanmaya başlamakla beraber yüzyılın ilerleyen yıllarında buharlı gemiler lehine bir sürecin evrildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada, 19. yüzyılda Osmanlı Anadolu’sunun önemli bir ihracat limanı olan İzmir Limanı da buharlı gemi şirket ve acentelerinin uğrak noktalarından biri olmuş ve başta İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya bandıralı buharlı gemi şirketleri olmak üzere İzmir Limanı’na seferler düzenlenmeye başlanmıştır. Düzenlenen seferler ilk zamanlarda daha seyrek ve düzensiz iken 1870’lerden itibaren sefer sayılarında artış kaydedilmiş ve seferler daha düzenli yapılmaya başlanarak İzmir Limanı başta Avrupa olmak üzere dünya ticaret limanlarıyla daha yoğun ticari ilişkiler içine girmiştir. Araştırmamızda, Osmanlı’nın önemli ihracat limanlarından biri olan İzmir Limanı’na 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren giren buharlı gemilerin hangi ülkelere ait oldukları, bu gemilerin yük taşıma kapasiteleri/tonaj ve kaynaklar elverdiği sürece ihraç veya ithal edilen ticari emtianın nelerden ibaret olduğu üzerinde durulacaktır. Bu anlamda araştırma, özellikle İngiliz konsolosluk raporları ve diğer kaynaklardan yararlanarak İzmir Limanı’nın 19. yüzyılın son çeyreğinden I. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde ticari kapasitesini ve 1914’e kadar Anadolu’nun önemli bir ihraç limanı olmasında bu ticaret hadlerinin ne kadar etkili olduğunu açıklamaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Liman, Sanayi Devrimi, Buharlı Gemi, Taşıma Kapasitesi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Siirt/ANKARA, emrah.yilmaz09@gmail.com

Ayıntâb Şehrindeki Gayrimüslimler: Vergilendirme, Demografi ve Meslek

Adem Çalışkan*

Özet

1516'da Ayıntâb Osmanlı topraklarına dâhil edildi. Antep'te yaşayan gayrimüslimler Osmanlı'nın diğer kentlerinde olduğu gibi ilk dönemlerden itibaren devlete cizye vergisi ödedi. XIX. yüzyılda ise şehirdeki gayrimüslimler yıllık olarak oluşturulan cizye muhasebe defterlerine; isimleri, dinleri, hangi mahalle ve köyde oturdukları, meslekleri ve âlâ, evsât ve ednâ sınıflarına ödedikleri cizye miktarı ile birlikte teferuatlı bir şekilde kaydedildi.

Bu çalışma T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan H.1266/M.1849 tarihli ML. VRD. CMH. D/01086 Numaralı *Maliye Varidat Cizye Muhasebe Defteri*'nden hareketle Ayıntâb'da yaşayan gayrimüslimlerin ödemiş oldukları cizye vergileri, ikamet ettikleri mahalleler, nüfusları ve yaptıkları meslekler hakkında bilgi vermektedir. Buna göre şehirde Müslümanlarla bir arada yaşayan 2.312 neferden ala sınıfından olanlar 1.740 kuruş, evsât sınıfından olanlar 19.290 kuruş ve edna sınıfından olanlar 24.675 kuruş cizye vergisi ödemişlerdir. Buna göre kentten toplamda 45.705 kuruş cizye vergisi tahsil edilmiştir. Bununla birlikte gayrimüslimlerden ekonomik durumlarına göre cizye vergisi tahsil edildiği görülmektedir. Ayrıca İbn-i Eyüb, Tıslaki ve Seng-i Tavail mahalleleri ile Orul köylerinde gayrimüslimler ikamet etmektedir. Kentte Osmanlı'nın birçok şehrinden de bir hayli fazla gayrimüslimin Ayıntâb'a göç ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum kentte kalıcı veya geçici bir gayrimüslim nüfusun arttığını göstermektedir. Ticari ve zanaatla uğraşan gayrimüslimler lonca teşkilatı içinde yer almakla birlikte bazı gayrimüslimler kuyumculuk gibi elit meslekler yapmışlardır. Bu durum şehirde mesleki bir tekelleşmenin olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayıntâb, Gayrimüslimler, Vergilendirme, Demografi ve Meslek.

* Dr. Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Gaziantep/TÜRKİYE, dr.ademcaliskan@gmail.com

Rüşdiye Mekteplerinde Bevvab İstihdamı

Emine Gümüşsoy*

Özet

19. yüzyılda açılan modern eğitim müesseselerinden birisi olan rüşdiye mektepleri ile ülke genelinde bir hareketlilik başlarken Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile buradaki eğitimin esasları belirlenmiştir. Böylelikle yeni açılan rüşdiye mekteplerine muallimin yanısıra bir bevvab tayin edilmesi ve masraflarının ahali tarafından karşılanması öngörülmüştür. Devam cetvellerinden muallim ve bevvabın aynı günlerde mektebe geldiğini tespit etmek mümkündür. Mektebin düzeninden ve işleyişinden sorumlu olan bevvab aynı zamanda muallim ve talebelerin en büyük yardımcısıdır. İnas rüşdiyeleri için kadın bevvab istihdam edildiği de görülmektedir.

Osmanlı arşiv belgeleri ve salnamelerden bevvabların görev yeri, sayısı, maaşı, tayin, becayiş, istifa ve azil gibi durumları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Rüşdiyelerde en azından 1 bevvab istihdam edildiği ve ilgili süreçlerin titizlikle takip edildiği anlaşılmaktadır. Ortalama 80 kuruş civarında maaş alan bevvabların işini layıkıyla yapacak kişiler arasından ve genellikle de yerel halk arasından seçildiği görülmektedir. Maaşlarının karşılanmasındaki güçlükler nedeniyle zaman zaman merkeze müracaat edilmiştir. Bazı özel durumlarda bevvabların rik'a muallimliği gibi eksikliği hissedilen alanları doldurduğu da bilinen bir gerçektir. Rüşdiyelerin mevcudiyetinin sona ermesine kadar bevvablar bu şekilde işleyişin merkezinde yer almaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rüşdiye, Eğitim, Bevvab.

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, egumussoy@ogu.edu.tr

Amerikan Misyoner Okullarının Finans Kaynakları

Şerife Yorulmaz*
Çiğdem Duman**

Özet

Amerikalı misyonerler, dünya genelinde, özelde Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerini Amerikan Dış Misyon Komiserleri Kurulunun (American Board) gözetiminde kurdukları kurumlar aracılığıyla yürütmekteydi. Bu kurumlar içerisinde Kolejler özel bir öneme sahipti. Osmanlı topraklarında kurulan bu kolejlerin içerisinde Robert Koleji, Suriye Protestan Koleji, Türkiye Merkezi Koleji, Harput (Fırat) Koleji, İzmir Amerikan Koleji, Merzifon Amerikan Koleji, Tarsus Amerikan Koleji ve Talas Amerikan Koleji yer almaktaydı. Kolejler büyük oranda misyonerlerin “hayırseverlik” adı altında topladıkları bağışlarla kurulmaktaydı. Bu bağışlar genellikle yurtdışı kaynaklı olup, zengin tüccarlar, din adamları, soylular ve kiliselerden gelmekteydi. Amerikan Board Heyeti tarafından desteklenen kolejlerde finansmanla ilgili alınan kararlar, kolejlerin bünyesinde kurulan Mütevelli Heyeti, Yerel Yönetim Kurulu tarafından alınmaktaydı. Her iki oluşumun üyeleri arasında genellikle, oldukça varlıklı ve birbirleri ile akrabalık ilişkisi olan aileler söz konusuydu. Bu aileler, aynı zamanda kolejlerin yönetim kademesinde ve eğitmen kadrolarında da yer almaktaydı. Kolej öğrencilerinin eğitim-öğretim sürecinde ödediği kayıt, depozito, konaklama, yeme-içme ve ders kitabı ücretleri, basın-yayın faaliyetleri kapsamında kolej matbaalarında basılıp satılan kitaplardan elde edilen gelir ile bazı kolejlerin bünyesinde yer alan hastanelerde önemli bir finans kaynağıydı. Ayrıca oluşturulan mezun öğrenci fonu, yayın fonu ve ilgili kolejin kurucuları adına açılan fonlara benzer fonlardan da elde edilen gelirler vardı. Zira alınan bağışlarla kurulan kolejler, sağlanan fonlarla ayakta kalmaktaydı. Kolejler, kuruldukları bölgelerde misyonerlerin daha etkin çalışmalarını sağlamaktaydı. Bu kurumlarda başarılı ama ekonomik olarak yetersiz olan öğrencilere burslar tahsis edilmekteydi. Misyonerler aldıkları desteklerle kolejler dışında, kilise başta olmak üzere hastane, yetimhane ve benzeri kurumların kurulmasını sağlamakta etki alanlarını genişletmekteydi. Zira sağlanan finansal kaynaklar misyonerlerin yürüttüğü faaliyetlerin sürmesi için hayati öneme sahipti.

Anahtar Kelimeler: Amerika, Misyonerlik, Eğitim, Finans.

* Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Mersin/TÜRKİYE, syorulmaz@mersin.edu.tr

** Öğr. Gör., Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mersin/TÜRKİYE, cigdemduman@tarsus.edu.tr

Türk Toplumsal Yapısında Yerel İtibar Temsilleri Üzerine Bir Değerlendirme: Eşraf ve Burjuvazi

Ayşegül Sili Kalem*

Özet

Türk toplumunda eşraf tabiri geleneksel olarak itibar sahibi köklü ailelere karşılık gelirken, modern kapitalist toplumun oluşmasında önemli rol oynayan burjuvazi kavramı sanayileşme etkisiyle belirginleşen yeni tüccar sınıfı kast etmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte eşrafın toplumsal hayattaki etkisi azalmaya başlamış, yalnız bazı taşra şehirlerinde eşraf aileleri güçlerini korumayı başarmışlardır. Bununla birlikte Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Türkiye’de millî burjuvazi oluşturma amacıyla ortaya konulan politikalar geleneksel eşraf ve Batı’daki biçimiyle burjuva sınıfından farklı bir yerli burjuva sınıfının doğmasına sebep olmuştur. Bu çalışma Türk toplumunda itibar temsili olarak hâlâ varlığını koruyan eşraf aileleri ile yerli burjuvaziyi Batı burjuvazisiyle literatür dâhilinde kıyaslamayı içermektedir. Bu sayede geçmişteki eşraf ailelerinin günümüze gelene kadar geçirdiği dönüşüm ve yeni Türk burjuvazisinin, Batı’daki otantik muadilinden farklı olarak, sosyal yapı üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır. Buna göre Türkiye’de eşraf ailelerinin yerini millî burjuvaziye bütünüyle bırakmadığı, geleneksel rollerini modern ekonomik ilişki ağlarına eklenerek sürdürmeye çalıştıkları, buna karşın Türkiye’de eşraftan sayılmayan burjuva sınıfının modern aygıtlarla toplumsal etki gücünü arttırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Osmanlı’dan beri izlenen devlet merkezli siyaset tarzı Türkiye’de Batı’daki anlamıyla burjuva toplumunun oluşmasını engellemiş, bunun yerine kendine özgü ve bir nevi devletçi yerli burjuvaziyi oluşturmuştur. Eşraf aileleri yerli burjuvaziden toplumsal statü, köken, ekonomik faaliyetler ve toplumsal etki alanları gibi özellikler bakımından ayrılmaktadır. Eşraf ve yerli burjuvazi arasındaki ayrımlar keskin ve her bölgede aynı olmamakla beraber bazı durumlarda örtüşme ve geçişkenlikler de söz konusu olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İtibar, Türk toplumu, Eşraf, Burjuvazi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Konya/TÜRKİYE, siliaysegul@gmail.com

Memleket Sandıkları Sermayesinin Oluşturulma Biçimi Üzerine Bir Değerlendirme

Ferhat Güngör*

Özet

Memleket Sandıkları, Osmanlı Devleti'nde devlet eliyle kurulan ilk yerli ve özgün kredi kurumudur. Sandıkların sermayesinin oluşturulma biçimi bugün dahi bazı yazar ve araştırmacılar tarafından hâlâ merak konusu olmuştur. Bununla birlikte sermaye oluşturulurken sandıkların uyguladığı yöntem ve usuller konusunda bazı fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Sandıklar için sermaye temin edilmesinde, Türk toplumunun geleneksel yardımlaşma ve dayanışma yöntemlerinden biri olan imece usulü uygulanmıştır. İmece, Türk milletinin, Türkistan'dan beri yaşattığı ortaklaşa iş görme ve yardımlaşma geleneğinin ve İslamiyet ile bütünleşerek ortaya koyduğu medeniyetin bir ürünüdür. Fakat kimine göre sandıklarda uygulanan bu yöntem bazı farklı değerlendirmeler neticesinde angarya olarak görülebilmektedir. Bu çalışmamızda imece ve angaryanın kökeni, bu uygulamaların tarihteki bazı örnekleri hakkında bilgi verildikten sonra, sandıkların sermaye oluşturma usulü değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Memleket Sandıkları, Zirai Kredi, Tarım, İmece, Angarya.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun/TÜRKİYE, ferhat.gungor@giresun.edu.tr

I. Dünya Harbi'nde 13. Kolordu Komutanı Ali İhsan (Sabîs) Paşa'nın İran Halkını Ayaklandırma Teşebbüsü

Hamit Pehlivanlı*

Özet

13. Kolordu I. Dünya Harbi sırasında İran'da bazı harekât için görevlendirilmiştir. Enver Paşa'nın Almanların isteği ile böyle bir harekatta bulunduğu bilinmektedir. Almanların temel amacı İtilaf Devletlerini İran topraklarında da Osmanlı askeriyeye meşgul etmektir. Alman ordusunun Avrupa cephelerindeki yükünü azaltmak için Türk askerini cepheye sürmekten çekinmemiştir. İran'da görevlendirilen 13. Kolordu Rus, İngiliz ve diğer askerî güçlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Burada Rus ve İngiliz kuvvetleriyle çarpışan Osmanlı askerleri yer yer başarılar kazanarak Rusları Kasr-ı Şirin'den Hemedan'a kadar geri çekilmek mecburiyetinde bırakmıştır. Ali İhsan Paşa askerî harekatta bulunurken aynı zaman da yerli halkı da İtilaf Devletlerine karşı propaganda usulleri ve gerilla hareketleri tertip ederek isyana teşvik etmiştir. Bildiri de bu hususta Farsça hazırlanarak İran halkına ilan edilen propaganda beyanamesi irdelenecektir. Ali İhsan Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın ve İtilaf Devletlerinin durumunu değerlendirdiği ve savaşın gidişatı hakkında yaptığı izahat incelenecektir. 13. Kolordu Komutanı'nın olaylara bakışı, çözüm teklifleri, propaganda usulleri ve planladığı gerilla harekâtı hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Ordu, İran.

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırıkkale/TÜRKİYE, hamitoba@kku.edu.tr

Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Birliklerin Rus Ordusunda Yer Alması ve Doğu Anadolu'nun İşgali

Nejla Türkçapar Günay*

Özet

Osmanlı Devleti'nin Birinci Balkan Savaşı'nı kaybetmesinden sonra siyasi belirsizlik ve ekonomik çöküntü artarak devam etti. Osmanlı-Rus sınırında bazı çatışmalar meydana gelmekteydi. Bunlar 1914 yazında zirveye ulaştı. Osmanlı ve Rus imparatorlukları arasında savaş çıkma ihtimaliyle başlayan gerginlik tarafların birbirine harp ilan etmesiyle yerel şiddet olaylarından bölgesel şiddet olaylarına dönüştü ve topluluklar hedef alındı. Osmanlı vatandaşı olan Ermeniler "Druzniy" adı verilen askeri birlikler kurarak Rus ordusunda yer alma kararı aldılar. Bu, Kafkasya ve Doğu Anadolu'daki savunmasız Müslüman halkın güvenliğini tehlikeye düşürdü.

Rus komutanlar şiddeti tırmandırma yönünde büyük bir adım atarak Ocak 1915'te Acara ve Gürcistan'ı ele geçirdikten sonra Kazaklara yerli Müslümanları öldürme ve köylerini yakma emri verdi. Bunun sonucunda Kafkasya'da Müslümanlara yönelik bir kıyım başladı. Kars ve Ardahan civarında yaşanan bu gelişmelerin diğer bölgelerde de yaşandığı ortaya çıktı. Ermeniler, Artvin'i ve Çoruh vadisini kül yığına çevirdi. Ermenilerin Müslümanlara yönelik katliamı Rus ordusunun ilerlediği Van, Erzurum, Aşkale, Tercan, Erzincan ve daha birçok yerde ortaya çıktı. Bölgenin savaş alanı hâline gelmesi sivil Müslüman halkın güvenliğini sağlamayı zorlaştırdı.

Bu çalışmada Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce gönüllü birlikler kurmak suretiyle Rus ordusunda yer almaları ve Doğu Anadolu'da yaşayan Müslüman halka yönelik katliam ve toplu kırımları ele alınacaktır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden elde edilen belgeler kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Ermenistan, Rusya, Ordu, Savaş.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, gunaynejla@gmail.com

1936 Tarihli Bir Rapora Göre Çoruh Vilayetinin Durumu

Mikail Kolutek*

Özet

1923 tarihli Vilayet Teşkilatı'yla kurulmuş olan Artvin ili haziran 1933'e kadar aynı isimle yaşamış ve bu tarihte vilayet lağvedilmiştir. Artvin ili 1933 yılı itibariyle Şavşat ve Borçka kazalarıyla Rize'nin de dahil olduğu yeni bir yapılanmayla Çoruh vilayeti şeklini almıştır. Artvin, vilayet merkezi Rize olduktan sonraki süreçte gündün güne önce durağanlaşan daha sonra ise gerilemeye başlayan bir genel duruma sahip olmuştur. 1935 yılında Artvin ile Rize birbirinden ayrılmış, Artvin ise yirmi yıl daha Çoruh olarak bilinmiştir.

1936 yılında Çoruh valisi olarak atanan Hüsnü Arı göreve başlar başlamaz bölgenin sorunlarını tespitle meşgul olmuştur. Kısa süreli valiliği boyunca vilayetteki problemleri çözmeye odaklanan vali, öncelikle sorunları tespitle ilgilenmiş akabinde vilayetin durumunu ilgili birimlere iletmıştır. Çoruh Valisi'nin 20 Temmuz 1936 tarihinde "Çoruh Vilayeti Altı Aylık Ahval-i Umumiye Raporu" başlığıyla bir rapor hazırlamıştır. Vali tarafından hazırlanan bu rapor çalışmanın ana kaynağını oluştururken, çalışma Artvin iliyle ilgili yapılan çalışmalar, telif-tetkik eserler ve arşiv belgeleri ile desteklenmiştir. İlgili rapora istinaden 1936 yılında Çoruh ilinin (Artvin'in) genel durumu, vilayetteki ekonomik yapı, sağlık işleri, eğitim ve kültür faaliyetleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Bayındırlık, Çoruh Vilayeti, Eğitim-Kültür, Sağlık.

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/TÜRKİYE, mikailkolutek@gmail.com

Kurgulanan İsyân: Nedim Ulusalkul ve Barutçuzade Şevki Bey'in Hatıralarında 1906-1907 Erzurum Olayları

Mustafa Batman*

Özet

Bu çalışma 1906-1907 yıllarında Erzurum'da şahsi vergi ve hayvanat-ı ehliye vergisine karşı başlayan bir sene içinde üç farklı valinin görevden alınmasına, kentin ekonomik ve sosyal hayatının durmasına, bir çok kişinin öldürülmesine yol açan; Sultan II. Abdülhamid rejimine karşı mücadele eden devrimci hareketlere sağladığı motivasyon ile de önemli bir yere sahip Erzurum'da yaşanan toplumsal olayları dönemin Keskim Kaymakamı Nedim Ulusalkul ve isyancılara müdahale eden güvenlik güçlerinden Barutçuzade Şevki Bey'in hatıralarını Osmanlı ve İngiliz arşiv belgeleri ile karşılaştırmalı şekilde inceleyecektir.

Çalışmanın amacı Erzurum'daki toplumsal olayları açıklığa kavuşturmak, yerel aktörlerin devlet ile giriştiği pazarlık mekanizmalarını ortaya çıkarmak ve Osmanlı vilayetlerinde iktidarın denetim ve gözetim pratiklerinin sonuçlarını göstermeye çalışırken tarih yazımında anı ve hatırat gibi kaynakların tarihi belgeler ile çeliştiğinde hatırat yazarlarının tarihi olayları hem kendilerini aklamak hem de yazıldıkları dönemin iktidarlarına hizmet amacıyla nasıl kurguladıklarını ortaya çıkarmaktır. Bu anlamda çalışma Erzurum olaylarını detaylı bir şekilde yeniden yazan Nedim Ulusalkul ve Barutçuzade Şevki Bey'in hem birbirleriyle hem de Osmanlı ve İngiliz arşiv belgeleri ile çelişen açıklamalarını merkeze alarak tarih yazımında sıklıkla kullanılan anı, hatırat gibi kaynakların ortaya çıkarabileceği kurgusal tarih anlatısını ve bu anlatının inşa edilme nedenlerini inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Nedim Ulusalkul, Barutçuzade Şevki Bey, Vergi, Erzurum, Abdülhamid.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, mustafabatman@artvin.edu.tr

Osmanlıların Güney Kafkasya Fütuhatında Kaleler ve Menziller

H. Mustafa Eravcı *

Özet

Osmanlılar 1578 -1590 yılları arasında Güneybatıda Çoruh vadisi- ve güneyde Aras doğal sınırları ile başlayan Güney-Kafkasya topraklarını fethederek buraları Osmanlı ana kıtasına katmışlardır. Bu askeri faaliyetler esansında bölgedeki kaleler çok yönlü roller üstlenmişlerdir. Osmanlı askeri faaliyetlerinin lojistik ihtiyaçlarının karşılanması yanında bölgesel güvenliğin sağlanması ve yerel toplulukların işesinin sağlanmasında önemli etkileri olmuştur. Ayrıca sefer esnasındaki ordu menzilleri de bölge ekonomisine önemli getirileri olmuştur. Osmanlılar bu doğu seferleri esnasında hem bölgede daha önceki var olan kaleleri askeri üst olarak kullanmışlar hem de Kars Kalesi gibi yeni kaleler yaparak Safevi toprakları içinde yürütülecek askeri faaliyetlere uzun soluklu lojistik destek sağlayacak çok yönlü kompleks kale yapıları inşa etmişlerdir. Kars, Ahılkelek ve Faş kaleleri bu bağlamda zikredilecek kalelerdir. İşte bu bildiride sefer menzilleri ve buralardaki kalelerin Osmanlı-Safevi çatışmasında ve bölge ticari ve tüketim ekonomisi bağlamında etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Güney Kafkasya, Safeviler , Kaleler.

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, hmeravci@hotmail.com

Gürcistan-Osmanlı Ticaretinde Kutaisi

Sibel Orhankazi*

Özet

Kutaisi, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu dönemlerde Karadeniz limanları ile Anadolu'ya sağlanan ticarete önemli bir noktada yer almaktaydı. Askerî açıdan da Osmanlı üslerinden biri olan Kutaisi özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında Batı Gürcistan şehirleri arasında doğu ile ticareti sağlayan bir konum hâlindeydi. Bu ticaretin büyük bir kısmı deniz yoluyla sağlanırdı. Ticaretin önemli kısmının Osmanlı'nın bazı Avrupa'dan getirilen kıyafetleri üzerinden yapıldığı bilinmektedir. İpek ile beraber saf keten üretimi ve ihracı Kutaisi'nin ticari hareketliliğinin bir parçasıydı. Tüccarlar, Kutaisi'den bazı yiyeceklerle ayrıca mum, tütün, kürk alırken bunları Sohum, Poti ve Batum'a muhtemelen Rion Nehri aracılığıyla teknelerle ulaştırmaktaydı. Türk tüccarlar da sırmalı kumaş ile beraber çuha, şeker ve kahve gibi bazı ürünler alırdı. Gürcistan'daki ticaret Ahıska, Erzurum ve Trabzon üzerinden de yapılmaktaydı.

Her ne kadar kaynaklarda değinilmese de bölgede köle ticaretinin varlığı Kutaisi'nin Rion Nehri ile Gürcistan-Karadeniz bağlantısında konumunu ön plana çıkaran unsurlardan biri olmalıdır. Genel itibariyle bu çalışmanın amacı Osmanlı'nın bir dönem hâkim olduğu uzak topraklarda bölgenin hangi vasıf ve kimlikle varlığını sürdürdüğünün açığa çıkarılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Gürcistan, Kutaisi, Ticaret.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE, sibelorhankazi@gmail.com

19. Yüzyıl Osmanlı Doğu Sınırında Bir Ticaret Bölgesi: Şemdinan'da Tütün Üretimi ve Satışı

Emine Şahin*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün, 17. yüzyıldan itibaren kısa zamanda rağbet edilen bir tarım ürünü hâline gelmiş ve devletin en önemli gelir kalemlerinden birini teşkil etmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğinde ise Osmanlı'nın Batılı devletlere olan borçlarından dolayı bir Reji İdaresi kurulmuş ve bu şirket tütünü kontrol altına alarak üretim yapan halkı denetlemiştir. 19. yüzyıl Osmanlı'sında tütün üretimi yapılan yerlerden bir tanesi İran'a komşu olan ve Hakkâri sancağına bağlı Şemdinan kazası olmuştur. İklima elverişli, güzel kokusu ve geniş yapraklı olmasından dolayı kendine özgü bir yapıyla bilinen Şemdinan tütün bölgede yetiştirilebilmiştir. Önemli bir geçim kaynağı olan tütünün en iyi şekilde üretiminin yapılabilmesi için ise Osmanlı Devleti oldukça titiz davranmıştır. Şemdinan tütünün vergisi ise Reji idaresinin görevlileri tarafından toplanmış ve vergiyi ödemeyi reddedip muhalefet edenler Osmanlı idaresine şikâyet edilmişlerdir. Buna karşılık Reji yetkililerinin bazı uygulamaları da bölgede tepkiyle karşılanmış ve kimi zaman görevliler ile Şemdinan'daki duhan mültezimi aileler arasında çatışmalar yaşanmıştır. II. Abdülhamid Dönemi'nde bu liderlerden bir tanesi bir dönem Osmanlı'ya isyan girişiminde bulunan Şeyh Ubeydullah'ın oğlu Şeyh Sıddık Efendi olmuştur. Sıddık Efendi'nin Şemdinan'daki tütün satışında etkin olan İran tüccarlarına karşı bazı müdahaleleri İran hükûmeti tarafından rahatsızlıkla karşılanmış ve bu durum Osmanlı Devleti'ne iletilmiştir. Ayrıca tütünler Şemdinan'a sınır olan İran'daki alıcılara götürülürken de aksamalar yaşanmış ve ticaret kervanlarının geçtiği yerlerdeki bazı aşiretler Şemdinanlı tüccarların mallarına el koymuştur. Bu çalışmada Osmanlı arşiv metinlerinden yola çıkılarak 19. yüzyılda Şemdinan'daki tütün üretimi ve ticaretinin bölge üzerindeki sosyal ve ekonomik dengeleri nasıl etkilediği anlatılacaktır. Ayrıca Osmanlı'nın önemli bir gelir kaynağı olan tütünün bir sınır bölgesinde meydana getirdiği hareketlilik üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şemdinan, Tütün, Reji İdaresi.

* Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Düzce/TÜRKİYE, eminesahin@duzce.edu.tr

Turgutoğlu Musa Bey ve İlişkileri

Hamit ŞAFAKCI**

Özet

Turgutoğulları, Karamanoğulları döneminde Konya ve çevresinde önemli roller üstlenmişlerdi. II. Mehmed tarafından 1467 yılında alınan Karaman bölgesinde Osmanlı düzeninin yerleşmesi uzun zaman almıştır. 1483 yılında Karamanoğlu Kasım Bey'in ölümüyle bölgenin siyasi önderliği Turgutoğulları tarafından yürütülmüştür. II. Bayezid döneminde Turgutoğlu Mahmud Bey aktif bir rol üstlenmişken Bayezid ve Selim dönemlerinde Turgutoğulları'nın liderliğinin Musa Bey'e geçtiği anlaşılmaktadır. Çalışmada bu nedenle Turgutoğlu Musa Bey'in devlet adamları ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. 1512 yılında Turgutoğulları'ndan Musa Bey'e gönderdiği mektupta Şah İsmail, Karamanlı Ahmed Ağa'nın isteği üzerine harekete geçilmesini ve bölgede olanlardan haberdar edilmesini bildirmiştir. Yine Selim ile mücadelesinde Şehzade Ahmed mektup göndererek Musa Bey'den destek istemiştir. Osmanlılar iç çatışmaları bitirip Safevilere karşı üstünlük sağladıktan sonra Musa Bey'in timar tasarruf ettiği ve sefer zamanı asker gönderdiği anlaşılmaktadır. Karaman'ın önde gelenlerinden olan Musa Bey'e dair 1525 tarihli kayıt, hâlâ hayatta olduğunu gösterir. Bu çalışmada Musa Bey hakkında genel bilgiler verildikten sonra Turgutoğulları içerisindeki yeri ve Osmanlı idari düzeninde aldığı görevler ile siyasi olaylardaki rolleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şah İsmail, Şehzade Ahmed, I. Selim, Musa Bey.

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ARTVİN/TÜRKİYE, hamitsafakci@artvin.edu.tr.

Kalkandelenli Kara Mustafa Paşazade Ebubekir Bey'in Üsküp Nezareti'ni Düzene Koyma Çabaları (1695-1716)

Eyüp Kul*

Özet

Mehmet Genç, nezareti idare eden nazırların mukataaların vergilendirilmesinde 16. yüzyıl başlarından itibaren aktif görevler aldıklarını dile getirmektedir. Nitekim Üsküp Nezareti de Genç'in ifade ettiği üzere 16. yüzyıl ikinci yarısında sınırları büyük oranda teşekkül etmiş, temelde Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçitrın sancaklarında yer alan maden sahalarını işletmek üzere sistemleştirilmiştir. Bu sistemli ve hazineye büyük gelir getiren nezaretin II. Viyana kuşatması sonrasında ağır bir darbe aldığı görülmektedir. Dört cepheli savaş, özellikle batı cephesinde Avusturya ile yapılan çetin mücadeleler, ilerleyen yıllarda Budin başta olmak üzere Balkanların en stratejik noktası Belgrad'ın kaybı ile devam etmiştir. Belgrad'ın düşmesini müteakip Niş de kaybedilmiş ve Avusturya birlikleri Vidin, Üsküp, Priştine başta olmak üzere bölgedeki pek çok noktayı istila etmiştir. Bu çalışmada II. Viyana Kuşatması sonrası bozulan nezaret yapısının düzene konulması, nezarete bağlı mukataalar ve bu mukataalardaki reyaya nizam verilmesi, nezaret gelirlerinin düzenli olarak toplanması ve elde edilen gelirlerin ocaklık kalelere, hademe ve cami görevli ücretleri ile ihtiyaç duyulan noktalara yapılan ödemeler üzerinde durulacaktır. Tüm bu görevleri yürütmek üzere önce emin olarak nazır olan ancak daha sonraki süreçte işleri yoluna koyarak malikâne olarak nazırlığı deruhte eden Kalkandelenli Kara Mustafa Paşazade Ebubekir Bey'in Üsküp Nezareti'ne bağlı bölgelerde yürüttüğü faaliyetler değerlendirilecektir. Bölgeyi iyi bildiği defaatle ifade edilen Emin / Nazır Ebubekir Bey'in görevi sürecinde yaptığı düzenlemeler, nezaretin gelirlerini artırıp-artıramadığı, sorunlarla başa çıkma şekli, eski uygulamaları kaldırıp kaldırmadığı veya eski uygulamalar üzerinde değişikliğe gidip gitmediği gibi sorular, çalışmanın konusunu teşkil etmektedir.

* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Rize/TÜRKİYE, eyupkul@gmail.com

Osmanlı Kadınının İktisadi Hayatını Vergilendirme Üzerinden Okumak: Fatma Hatun'un Çiftliği

Melike Karabacak Yılmaz*

Özet

Osmanlı Devleti'nde çift öküzle sürülebilecek büyüklükteki toprak parçaları çiftlik olarak adlandırılmıştır. Önceleri küçük bir çiftçi aileye verilebilecek büyüklükte toprak parçaları iken zamanla büyük zirai işletmeleri ifade eden bir anlam kazanmıştır. Tanzimat'ın ilanını takip eden süreçte tebaanın sosyal, hukuki ve mali eşitliğini tesis edecek düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Önceki dönemden farklı olarak bütün tebaa için vergi standart bir hâle getirilip merkez tarafından toplanılmak istenmiştir. Temettü denilen bu yeni verginin toplanabilmesi için bütün tebaanın gelirinin bilinmesi gerekiyordu. 1840'tan itibaren uygulanmaya başlanan bu yöntem ile herkesin ödeyeceği vergi miktarı önceden tespit edilmiş, şahısların iktisadi durumları ile ilgili bilgiler temettü defterlerine kaydedilmiştir. Osmanlı kadın tarihi üzerine yapılan çalışmalar erken dönemlerden itibaren kadınların üretim aşamasında bulduklarını destekleyecek bilgilere yer vermektedir. Kadınların icare, rehin, karz gibi iktisadi eylemlerin öznesi olduğu, mallarını hibe edip, vakıflar kurabildiği ortaya çıkarılmıştır. Kadın tarihi çalışmalarında genel bir sav olarak kadınların bıraktığı belgelerin erkeklere nazaran çok daha az olduğu bu sebeple kadın tarihi çalışmanın zorluğu ifade edilir. Bu iddiaya bir itirazımız olmamakla birlikte bunu aşmanın bazı yolları olabileceğini düşünüyoruz. Mevcut kaynaklar erkeklerin elinden çıkmış olsa da farklı bir bakış açısı ile okunduğunda bazen beklenenden çok daha fazla kadın tarihi çalışmalarına yardımcı olurlar. Larende'de Fatma Hatun'un sahibi olduğu çiftliğe ait 1845 tarihli münferit temettü defteri böyle bir okumaya imkân sağlamaktadır. Vergilendirmesi mümkün olan her türlü üretimin Osmanlı Devleti tarafından kayıt altına alınmış olması burada kadın emek tarihi üzerine geliştirilecek tezin temelini oluşturmaktadır. Çiftlik sahibi saraylı, üst tabaka, varlıklı kadınlar ile orta halli Osmanlı kadınlarını bir potada eriterek bir emek tarihi ortaya çıkarmak, en hafifinden, eksik olacaktır. Çalışmada Osmanlı Arşivi'nde yer alan 10439 numaralı temettü defteri ele alınıp Osmanlı kadınının iktisadî yaşamına dair sınıfsal bir yaklaşım geliştirilerek bilinenlerle karşılaştırması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emek Tarihi, Osmanlı Kadını, Temettü Defterleri, Vergi.

* Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, melike_karabacak@artvin.edu.tr

Tanzimat Dönemi Taşra İdaresinde Belediye Sandık Eminleri

Fatma Akın*

Özet

Sultan II. Mahmud, Yeniçeri Ocağını 1826 yılında lağvettikten sonra merkez ve taşra teşkilatında pek çok yeniliğe gitti. Taşra teşkilatında başlattığı önemli girişimlerden birisi kurulan “memleket sandıkları”dır. Giderleri tek elde toplamak amacıyla geliştirilen bu sistemde, sandığın yöneticisi “sandık emin”iydi. Toplanan vergileri muhafaza etmek, gerekli harcamaları sandıktan karşılamak ve kalan miktarı merkeze göndermek ile yükümlüydü. Doğrudan hazineye bağlı olan sandık eminliği anlayışı ile taşrada ayanların mali gücünün ortadan kaldırılması amaçlandı. Böylece taşra maliyesi doğrudan denetim altına alınacaktı. Bu amaçla ilk başlarda sadece livalara atanan eminler, zamanla kaza merkezlerine kadar tayin edildi. Diğer tarafta hazineye bağlı olan eminler dışında taşrada belediyeçiliğin gelişmesiyle birlikte hazine sandık eminlerinden ayrı olarak belediye sandık eminleri de yerel idarede yer almaya başladı.

İstanbul’da 1855’ten itibaren belediyelerin kurulmaya başlamasından sonra taşrada da yaygınlaştırılması “1864 Vilayet Nizamnamesi” ile gündeme geldi. Müstakil belediye kanunu ise 1877’de çıkarıldı. Burada hem İstanbul hem de taşrada belediye kurumları için birer nizamname düzenlendi. İstanbul yirmi belediye dairesine ayrılırken taşrada belediyelerin kurulma şartları ve işleyişi belirlendi. “Vilayet Belediye Kanunu”na göre, kurulan belediye meclislerinde sandık eminlerinin yer alması, eminlerin maiyetinde gerektiği kadar çavuş bulundurulması kuralı getirildi. Belediye sandık eminlerinin her iki yılda bir değiştirilmesi ve kefalet ile iş başına getirilmesi uygun görüldü. Belediye kanununun kırk dokuzuncu maddesi ise doğrudan sandık eminlerinin vazifelerine ayrıldı. Buna göre, sandık emini, gelirlerin saklanıp harcanması noktasında hesaplardaki gelir giderleri ve sandığın mallarının kaydını her akşam belediye reisine vermekle sorumluydu. Reis ise bu kayıtları inceledikten sonra gider dağılımının yapılması gerekiyordu. Reis, gider kaleminin üzerine “verile” ibaresini kayıt düşmedikçe ve kâtip tarafından tarih atılarak imzalanmadıkça sandıktan kimseye para verilmemesi usulü benimsendi. Belediye sandık eminliği ile ilgili düzenlemeler bundan sonra devam etti. Bu çalışmada daha önce ele alınmamış olan belediye sandık eminleri Osmanlı Arşiv kaynaklarına dayanılarak ele alınacaktır. Belediye sandık eminliği kurumu ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taşra idaresi, Belediye, Sandık Emni, Tanzimat.

* Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, Tarih Bölümü, Çorum/TÜRKİYE, fatmaakin@hitit.edu.tr

Livâne ve Şavşad'ın Kadılık Bürokrasisindeki Yerleri (XVIII. Yüzyıl)

Ferit Arı*

Özet

Bu bildirinin konusu, Osmanlı Devleti'nin serhad kentleri olan Livâne (Artvin) ve Şavşad'ın kadıları, kadılık sınırları ve idari taksimattaki yerleri meselesidir. Buralarda tevcih alan kadıların tespit edilmesiyle söz konusu şehirlerin kadılık istihdam bürokrasisindeki yerlerinin ortaya konulması hedeflenmektedir. XVIII. yüzyıl ile sınırlandırılan çalışmada kadıasker sicil kayıtları ana veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra arşivde bulunan konuyla ilgili vesikalardan faydalanılmıştır.

Osmanlı Devleti 1549'da Gürcü beyleriyle yapılan Sohoista Muharebesi'nden sonra Gürcistan'ın güneybatı kesimlerinde kademeli olarak egemenlik kurmuştur. Söz konusu yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren bölgede Çıldır eyaleti sınırları dâhilinde bulunan Livâne sancak statüsünde iken, Şavşad ise ona bağlı bir kaza konumunda idi. İncelediğimiz XVIII. yüzyılda ise Livâne ve Şavşad birer sancak konumundaydılar. İdari statülerinin yanında, burada vazife alan kadıların incelenmesiyle kadılık bürokrasisindeki yerleri takip edilmeye çalışılmıştır. Buna göre kadıasker ruznamçelerinin taranması yöntemi ile kadılık statüleri incelenmiştir.

Livâne ve Şavşad'ta hangi düzeydeki kadıların görev yaptıkları, atanan kadıların kimler oldukları, nereden geldikleri ve istihdam muamelelerinde buldukları konumları gibi hususlar bildiride aydınlatılması planlanan temel amaçlardır.

Anahtar Kelimeler: Livâne, Şavşad, Kadı, Kaza, Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyıl.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi, Develi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Kayseri/TÜRKİYE, feritari@kayseri.edu.tr

XIV. ve XV. Yüzyıllar Bizans Saray Teşrifatında Kullanılan Türkçe Unvanlar ve Bizans Üzerinde Osmanlı Etkisi Hakkında Bazı Tespitler

Mustafa Daş*

Özet

Bizans tarihi üzerine çalışmalar yapanlar arasında ve özellikle Batılı tarihçiler çevresinde, kuruluşundan itibaren, Osmanlı Devlet Teşkilatı ve sarayı üzerinde belirgin bir Bizans etkisinin bulunduğu inancı, bir önyargı olarak hâlâ kabul görmektedir. Kültürel etkileşimin doğasında “karşılılık” ilkesinin varlığı herkes tarafından paylaşılmakla birlikte, birçok bilim insanı arasında Osmanlı’nın Bizans’ı etkileyebileceğine ihtimal dahi verilmemektedir. Halbuki daha Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi olan XIV. yüzyıla ait Bizans kaynaklarında Osmanlı Türk kurum ve kültürünün Bizans’ı derinden etkilediğine dair bir hayli malumat bulunmaktadır. Bu kaynaklardan biri olan Pseudo-Kodinos’un Bizans Saray Teşrifatı risalesinde, XIV. yüzyılda Bizans teşrifatındaki kimi görevlilere Tzaousios (Çavuş), Tatas (Dede), Amyrtzantarios (Emir-i Candar), Amiratokhanakantos (Emir-i Doğan) gibi Türkçe unvanlar verildiği görülmektedir. XV. yüzyılda daha farklı bir kaynaktan Bizans İmparatorluk yönetiminin, askerî teşkilatında bir reform yaparak, “yeniçeri” adıyla ayrı bir muhafız kuvveti oluşturduğu ifade edilmektedir.

Bu kaynak verileri istisnai nitelikte değildir. Somut değer taşıyan Bizans kitabeleri gibi tarihî kalıntılar, manevi iklimi yansıtan Bizans hagiografik eserler, edebi nitelikteki Bizans anlatıları bu verileri destekleyen ve Bizans üzerindeki Osmanlı Türk etkisini yansıtan kanıtlar sunmaktadırlar. Osmanlı-Bizans etkileşimi konusunda, madalyonun diğer yüzüne bakarak, Bizans üzerinde Türk Osmanlı etkisini ortaya koymak çalışmamızın temel amacıdır. Bilhassa Bizans kaynaklarını kullanarak, telif edilecek bildirimimizin ana hedefi, kurumsal ve kültürel olarak Bizans’ın Osmanlı’dan etkilendiğini ve kültürel-kurumsal etkileşimin tek yönlü değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Bizans Kurumları, Osmanlı-Bizans Kültürel Etkileşim, Bizans Saray Teşrifatı, Osmanlı Bizans İlişkileri.

* Prof. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, mustafa.das@bakircay.edu.tr

Ankara Yabanabad Kazası Avdan, Gebeler ve Peçenek Köylerinde Soy Ağacı Oluşturmak

Yılmaz Kurt*

Özet

Yabanabad Kazası bugün Ankara'nın kuzey kesiminde yer alan Kızılcahamam ve Çamlıdere ilçelerini kapsamaktaydı. 1831 yılında yapılan ilk nüfus tahririnden sonra Yabanabad kazasında 60'a yakın nüfus defteri düzenlenmiştir. Bu defterlerden çoğu iki tahrir arasında yapılan ve yeni doğum ve ölümleri kayıt etmek için oluşturulan nüfus yoklama defterleridir.

Biz bu çalışmamızda 1831, 1837 ve 1840 yıllarına ait 4 ayrı nüfus defteri verilerinden yararlanarak Avdan, Gebeler ve Peçenek köylerinde yaşayan bazı ailelerin soy ağaçlarını tespit etmeye çalışacağız. İkinci aşamada ise bu köylerde tespit etmiş olduğumuz aile fertlerinden aldığımız üst-soy bilgilerine dayalı olarak hazırlayacağımız soy ağaçları ile arşivden çıkardığımız soy ağacını karşılaştırarak ailelerin üst-soy bilgilerinin ne oranda geriye götürülebileceğine ilişkin tespitlerde bulunacağız.

Değerlendirmeye aldığımız bu köylerden Gebeler köyünün seçilmesinde özel bir bağ olması üst soy bilgilerine ulaşmamızı kolaylaştıran bir etken olmuştur. Avdan ve Peçenek köyleri ise XVI. yüzyıldan beri varlığını sürdürmekte olan tarihî köyler olarak seçilmiştir.

Çalışmanın amaçları içerisinde 4 ayrı defterde yer alan aynı köye ait nüfus bilgilerin doğruluğunun test edilmesi de bulunmaktadır. 1831 tarihli defterde 6 yaşında gösterilen bir çocuk 1837 tarihli defterde yine 6 yaşında gösterilmişse bu durum nüfus defterlerinin güvenilirliği açısından olumsuz bir tespit olacaktır. XVI. yüzyılda tutulan mufassal tahrir defterlerindeki mükemmel yazım usulünü 1831 nüfus defterlerinde göremeyişimizin sebepleri üzerinde durmak da bize ilginç çıkarımlar için izin verebilecektir.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından hayata geçirilen MEB-SİS projesi 1904 tarihli nüfus sayımı sonuçlarına göre hazırlanmış 1831, 1837 ve 1840 nüfus sayımlarına uygulamada yer verilmemiştir. Bizim yapacağımız bu çalışma sonucunda üst soy bilgilerinin tespiti işinde bu defterlerden de yararlanma konusu yeniden gündeme gelebilecek ve vatandaşlarını sosyal ve hukuki meselelerinin çözümü yönünde olumlu bir hizmet olarak değerlendirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Sancağı, Yabanabad Kazası Nüfus Defterleri, Kızılcahamam, Avdan Köyü, Gebeler Köyü, Peçenek Köyü, Nüfus Kütüğü Verileri, Üst-Soy Bilgiler, Soy Ağacı.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi, Ankara/TÜRKİYE, yilmazkurt2002@yahoo.com

Osmanlı Döneminde Modern Tiyatroya Dair Gelişmeler (1839-1922)

Zehra Aslan*

Özet

Batı tarzı tiyatroların Osmanlı toplumunda ilk örnekleri II. Mahmut Dönemi'nde görülmüş, fakat tiyatronun modern bir anlayışla Osmanlı toplumunda yer almaya başlaması Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Böylece modernleşme çabalarının yoğunlaştığı Tanzimat ile birlikte Batı tarzı tiyatronun Türk toplumunda yer edinmesine giden süreç başlamış yapılan tiyatro binaları da bunun göstergesi olmuştur. Yabancı ve azınlıkların öncülüğünde Osmanlı Devleti'nin topraklarında yaygınlaşan modern tiyatro faaliyetlerinde özellikle Osmanlı'nın Ermeni sanatkârları, yetenek ve ilgileriyle büyük katkı sağlamışlardır.

Modern tiyatronun Türkiye'deki gelişiminde önemli bir yeri olan Sultan Abdülmecit, İstanbul'un eğlence merkezi olan Beyoğlu'ndaki tiyatrolara giderek bu sanata ilgisini göstermiştir. Hatta arşiv belgelerine göre buradaki tiyatrolarda, padişah olmadığına da ona ayrıldığı için boş tutulan localar vardır. Tiyatrolara gitmesi dedikodulara neden olunca padişah, Dolmabahçe Sarayı'nın silahhanesinde Avrupalı mimarlara yabancı sanatkârların padişah ve saray mensupları için temsiller verebilecekleri 1859'da açılan bir tiyatro binası yaptırmıştır. Bu tiyatrodaki zamanla Müslüman sanatkârlar ortaya çıkmış ve Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra bazı aksama ve yasaklar olmakla birlikte tiyatroya destek sürdürülmüştür. Tiyatroya ilgisi olan bir diğer padişah, II. Abdülhamit de Yıldız Sarayı'nda 1889 yılında küçük bir tiyatro binası inşa ettirmiştir. Tanzimat'la birlikte ödenekli tiyatro oluşturulması gündeme gelmiş ve birtakım denemeler sonucunda Darülbeydi-i Osmanî (Darülbeydi) 27 Ekim 1914'te açılmıştır.

Bu çalışmada, 19.yüzyılın başından itibaren ilk nüveleri görülen ve Tanzimat'la da toplumda yer edinen modern tiyatroya dair gelişmelerin arşiv belgeleri ile de desteklenerek yansıtılması amaçlanmıştır. Böylece modern tiyatronun gelişim aşamalarında devletin bu sanata karşı tutumu, topluma etkileri ve yaygınlaşarak benimsenmesine giden süreç görülebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Tiyatro, Osmanlı Devleti, Arşiv Belgeleri, Darülbeydi.

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Tarih Bölümü, Rize/TÜRKİYE, zehra_aslan2009@hotmail.com

III. Selim Dönemi'nde Kahve Temininde Bazı Sorunlar: İstanbul'a Gelen Kahvenin İzmir Duracağı

Seydi Vakkas Toprak*

Özet

Bir içecek olarak Yemen'de kullanılmaya başlanan kahve, Mısır ve Hicaz'dan başlayarak XV. yüzyıl sonlarına kadar Müslüman dünyanın pek çok yerinde tanınır hâle gelmiştir. Bazı sufi gruplar ve Kahire'deki medrese öğrencilerinin kullanımıyla geniş bir meşruiyet alanı kazanan kahvenin yaygınlaşması, bu ürünü ticari değeri yüksek bir meta hâline getirmiştir. Tüccarlar, gezginler ve hacılar gibi dünyanın başka yerlerinden Hicaz, Mısır ve Yemen gibi kahvenin içildiği yerlere gelen ziyaretçiler bu içeceği gittikleri yerlere tanıtmışlardır. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlıların kahvenin üretildiği ve kullanımının yaygınlaştığı coğrafya üzerinde hakimiyet kurması bu ürünün ticaretinin dünya çapında revaç bulmasına zemin hazırlamıştır. Yemen, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz limanlarının Osmanlı hakimiyeti sayesinde güvenilir ticari merkezler hâline gelmesi kahve ticaretini artırmıştır. Batıların kahveyi tanınması ve Avrupa'da bu içeceğe ilginin artması bu ürünün değerini daha da artırmıştır. Bu dönemde sadece Yemen'de yetişen kahve Avrupa'ya gidince Müslüman memleketlerde, özellikle Osmanlı başkentinde kahve kıtlığı baş göstermiştir. Yabancı tüccarların Yemen, Mısır ve diğer Osmanlı liman ve şehirlerinden kahve satın alarak dışarıya götürmeleri yasaklanmıştır. Kahve kıtlığının yaşanması fiyatların yükselmesine, sahteciliğe, yolsuzluğa ve karaborsacılığa neden olmuştur.

İstanbul'a gelen kahvenin büyük kısmı Mısır üzerinden deniz yoluyla getiriliyordu. Kahvenin az bulunan yüksek değerli bir ticaret malı olması tüccarın iştahını kabarttığı gibi devletin bu üründen daha fazla vergi almasına da sebep olmuştur. Gerek daha fazla kazanmak gerekse vergiden kaçmak için Mısır'dan İstanbul'a kahve getiren gemiler İzmir, Çeşme, Kuşadası, Rodos ve Sakız gibi limanlara demirletiliyor, içlerindeki kahve çıkarılarak gizlice ve yüksek fiyatlarla satılıyordu. Bu durum İstanbul'da kahve kıtlığına, fiyatların yükselmesine ve sahteciliklere yol açıyordu. İzmir'de gemilerden indirilen kahveler gizlice hanların mahzenlerinde saklanıyor, ya şehirde veya Anadolu içlerine gönderilerek fahiş fiyatlarla satılıyordu. III. Selim Dönemi'nde (1789-1807) kahve ticaretinin kontrol altında tutmak isteyen Bab-ı Âli, kahvenin başkente varmadan çıkarıldığı ve gizlice piyasaya sürüldüğü İzmir gibi yerlerin kadı, mütesellim ve gümrükçü gibi yöneticilerine fermanlar göndererek yolsuzluğu önlemeye çalışmıştır. İzmir, Çeşme ve Kuşadası gibi liman şehirlerinin yöneticilerine gönderilen emirlerle mahzen ve dükkân gibi yerlerin aranarak bulunan kahvenin İstanbul'a gönderilmesi, ayrıca kahve vergisinin tahsilinde dikkatli olmaları istenmiştir.

* Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Tarih Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE, seyditoprak@gmail.com

III. Selim Dönemi'ndeki kahve ticaretinin İzmir ayağını ilgilendiren kısmıyla sınırlı olan bu çalışmanın ana kaynakları Osmanlı Arşivi belgeleridir. İlgili literatürün de ışığında deniz yoluyla gelen ve İzmir'e çıkarılan kahvenin piyasaya sürülmesi, İstanbul'dan gönderilen emirler gereği kahve kaçakçılığının önlenmesi ve ele geçirilen ürünün İstanbul'a gönderilmesi çabaları ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: III. Selim Dönemi, Kahve Ticareti, Kahve Kıtlığı, İzmir, Kahve Yolsuzluğu.

Millî Mücadele Döneminde Karadeniz Bölgesi'nde Rum Misyonerlik Faaliyetleri

Nurhan Aydın*
Kübranur Derici**

Özet

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, ülke açısından zor günlerin başlangıcı olarak görülüyordu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ve sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da başlattığı hareket tüm yurttan umudun yeniden yeşermesine neden olmuş, Millî Mücadele'nin ilk meşalesi de yakılmıştı.

Millî Mücadele döneminin başlamasıyla Türk halkı işgallere ve İtilaf Devletleri'ne direniş göstermiştir. Ancak bu dönemde Anadolu'ya gelen misyonerler, yüzyıllardır barış ve huzur içinde yaşayan Anadolu halkını etnik kökenleri üzerinden ayırıştırmak amacıyla Hristiyanlaştırmak istemişlerdir. Bu dönemde özellikle de Rum misyonerler Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti kurma hayallerini yeniden canlandırmak amacıyla harekete geçmişler, bu amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla misyonerliği bölgede araç olarak kullanmışlardır. Yunanistan ve İtilaf Devletleri de Rumların bu isteklerine askeri ve mali yönden destek vermişlerdir. Rumlar bölgede Pontusçuluk faaliyetlerini gerçekleştirirken bölge halkını kendi yanlarına çekmeyi amaçlamışlar, bu amaçla da Karadeniz Bölgesinde çeşitli örgütler kurarak Pontus Devleti kurma hayallerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Karadeniz Bölgesi'nde Rumların gerçekleştirdikleri Pontus örgütlenmeleri ise halkın içine yerleşen misyonerler tarafından sağlanmıştır. Misyonerler halkı kendi yanlarına çekebilmek, Müslüman halkı Hristiyanlaştırmak amacıyla bölgede Hristiyan misyonerliği faaliyetlerinde bulunmuşlar, kurdukları cemiyetler yoluyla Hristiyanlığı Karadeniz Bölgesi'nde yayarak Pontus Devleti hayallerine ulaşmayı amaçlamışlardır. Ancak Mustafa Kemal Paşa bölgede misyonerlik ve çetecilik faaliyetlerine karşı önlem olarak Aralık 1920'de Merkez Ordusu'nu kurmuştur. 1923 yılında yapılan askerî harekât neticesinde Pontus örgütlenmeleri bölgede büyük ölçüde azalmıştır. Lozan Antlaşması ile gerçekleşen Türk-Yunan nüfus mübadelesi ile Rumların Yunanistan'a gönderilmesi sonucunda bölgedeki misyonerlik faaliyetleri de sona ermiştir.

* Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE, z.nurhanaydin@hotmail.com

** Doktorant, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE, kubraozturk73@gmail.com

Rumlar Karadeniz Bölgesi'nde misyonerlik faaliyetlerini Samsun, Ordu ve Trabzon'da yoğunlaştırmışlardır. Faaliyetlerini özellikle kiliseler ve kurdukları cemiyetler yoluyla yürütmüşlerdir.

Bu çalışmada misyonerlerin Anadolu'daki çalışmaları, Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum misyonerlerinin kurdukları cemiyetler ve bölgede gerçekleştirdikleri faaliyetler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Rum, Misyonerlik, Karadeniz.

Hac Seyahatnâmeleri

M. Münir Atalar*
Çiğdem Ülker**

Özet

Seyahatnâmeler yazıldıkları dönemin tarih malzemelerini bizlere ulaştırırken bir taraftan da ziyaret edilen yerlerin toplumsal yapısını da aksettirdikleri için büyük bir önemi hâizdirler. Bu yönüyle seyahatnâmeler tarihî siyasi ve edebî, sosyo-kültürel pek çok alanda dönemin ipuçlarını bünyelerinde barındırırlar. Bu tür eserler her ne kadar resmî kayıtlardan uzak olsalar da sundukları günlük bilgilerle birinci el kaynak özelliğini taşırlar. Aynı zamanda anı ve seyahatnâmeler bir coğrafyanın bir ülkenin veya şehrin tanınmasında önemli yer tutan tarihî eserlerdir. Bu tür eserlerin yazarları kendi bakış açılarını seyahatnâmelerine yansıtmakta ve böylece eserler daha da zenginleşmektedir.

Biz bu çalışmamızda Türk-İslâm dünyasında ve Türk Edebiyatında yazılmış olan hac seyahatnâmelerinden (1253-1837) kara, (1930) deniz ve demiryolu (1335-1916) ile yapılan seyahatnâmelere birer örnek sunarak bunlar arasında güzergâh ve yolculuk süresi farklarını dile getireceğiz.

Ayrıca Osmanzâde Hüseyin Vassâf'ın *Hicaz Hâtıratı* (1906), Şekip Arslan'ın *Hicaz Yolculuğu Hac Hâtıraları* (1910-1940) ile Ahmed Selâhaddin Bey'in *Kâbe Yollarında-Surre Hâtırası* isimli seyahatnâmeleri ele alınarak diğer üç eserle (kara, deniz, tren) karşılaştırılacaktır. Bahsi geçen eserlerde her türlü bilgi, tarihî ve harsî olarak tanıtılacak ve yazarların biyografileri hakkında kısa bilgiler sunulacaktır. Bunun yanında farklı tarihlerde kaleme alınan bu seyahatnâmelerin benzer ve ayırt edici özelliklerine çalışmada dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Surre, Hac Yolu, Haremeyn.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Tarih Bölümü, TÜRKİYE, atalarmunir@gmail.com

** Dr., Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, cigdem_ulker09@hotmail.com

Devlete Ait Sanayi Kuruluşlarında ve Müesseselerde Muhacir İstihdamı Uygulamaları Kapsamında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Siyaseti

Engin Kırılı*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekildiği son 150 yıllık dönemde sayıları yedi milyon civarında insan göç etmek zorunda kalmıştı. Milyonlarca insanın göç ettiği bu ortamda, aslında emeğinden başka hiçbir şeyi olmayan bir işçi sınıfı oluşturma siyaseti takip edilmesi son derece basitti. Ancak tıpkı klasik dönemde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son asrında da idareciler, kapitalist olmayan bir sosyo-ekonomik modeli uygulamayı tercih etmişlerdi. Sunacağımız tebliğde Osmanlı'da devlete ait fabrikalarda, sanayi kuruluşlarında ve sanayi mekteplerinde muhacirlere yönelik uygulamalar çerçevesinde imparatorluğun iskân siyaseti ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhacir, Sanayi, Osmanlı, İskân, Ekonomi.

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, engink2600@gmail.com

Bir Seyyah, İki Liman: Evliya Çelebi, İzmir Ve Varna

Miyase Koyuncu Kaya* - Vehbiye Eviz**

Özet

17. yüzyıl Osmanlı coğrafyası ve toplumuna dair bir ipucu yakalamak isteyen herkesin başvuru kaynaklarının başında Evliya Çelebi Seyahatnamesi gelir. Bu çalışma Evliya Çelebi'nin bir Osmanlı "liman şehri"ni algısını anlama çabasının bir sonucudur. Liman şehirlerinde hayat, ticaret üzerine kurgulanmıştır ya da odak noktası ticarettir. Ticaretin aktörleri ise çok renkli ve çeşitlidir. Bu şehirlerde toplum dinamik ve hareketlidir, yaşam canlıdır. Çok kültürlülük ve çok dillilik gündelik hayatın parçasıdır. Bu dinamik ve canlı ve ilk bakışta karmaşanın hâkim olduğu "liman şehri" imgesi Evliya Çelebi için ne anlam ifade etmiştir? Seyyahımızın gözünde liman şehri ayırt edici ve şehre farklı bir karakter kazandırıcı unsur mudur? Ya da "liman"ın çevresini belirleyici karakteri seyyahımız için çok da mühim bir konu değil midir? gibi soruların cevabı Evliya Çelebi anlatısında irdelenmiştir. Buna binaen iki şehir örneklem seçilmiştir; bunların biri 17. yüzyılda Avrupalı tüccarların rekabetine sahne olan, parlayan ve gelişen bir Akdeniz limanı, İzmir'dir. Diğeri ise art bölgesi Balkanların ürünlerini Osmanlı payitahtına transfer noktası olan ve Karadeniz limanı Varna'dır.

Anahtar Kelimeler: Liman Şehri, İzmir, Varna, Evliya Çelebi, 17. Yüzyıl, Osmanlı Devleti.

* Doç. Dr., Tarih Bölümü, Milli Eğitim Bakanlığı Lahey Eğitim Müşaviri, Jan Evertstraat 15, 2514 BS Den Haag/HOLLANDA, lahey@meb.gov.tr

** Dr Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, SIİRT/TÜRKİYE, vehbiye.eviz@gmail.com.

Mücadele, Sığınma ve Sürgün Alanı Olarak Dimetoka Şehri

Taner Çolak*

Özet

Dimetoka şehri, tarihi Romalılara kadar uzanan kadim bir şehirdir. Bu şehrin Bizans Dönemi'nde yeniden kurulduğu bilinmektedir. Osmanlı hâkimiyetine ise 1361 tarihinde girmiştir. Bu dönemden itibaren onarım, inşa ve iskân gördüğü bilinmektedir. Dimetoka bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle iktidar mücadelelerinde etkin bir şehir olmuştur. Şehrin tarihinde Bizans Dönemi'nde de Osmanlı Dönemi'nde de taht mücadelesine sahne olmuştur. Dimetoka, taht varislerinin hem mevcut iktidardan kaçıp sığındıkları hem de iktidar için mücadele başlattıkları bir şehir olmuştur. Bu mücadelelerin bazıları başarıya ulaşmış bazıları ise olumsuz neticeyle sonuçlanmıştır. Bu anlamda Dimetoka sığınma ihtiyacı duyanlar için bir güvenlik şehri, hem de mücadelesini sürdürmek isteyenler için bir ümit şehri hâline gelmiştir. Burada amacımız var olan örneklerden şehir hakkında bir genellemeye ulaşmak değil bilakis, var olan örneklerde Dimetoka şehrinin rolünü anlamak, sorgulamak olacaktır. Ayrıca siyasi mücadelelerin olmadığı dönemlerde ise bir hem bir dinlenme yeri, mesire yeri olması, ya da avcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü alan olmasına rağmen aynı zamanda bir sürgün şehri olarak da kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada şehrin üç farklı yanı tarihi örnekler dâhilinde sorgulanıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dimetoka, Taht Mücadelesi, Sürgün, Sığınma, Osmanlı, Bizans.

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, muverrihtaner@artvin.edu.tr

Lozan Konferansı Sonrası Türkiye’de İngiliz Müesseselerinin Durumu

Cengiz Atlı*

Özet

Millî Mücadele’nin askerî zaferlerinden sonra yapılan Mudanya Mütarekesi görüşmeleri sırasında İsviçre’nin Lozan kentinde, kalıcı barış antlaşmasına yönelik bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. Düzenlenen Lozan Konferansı ile birçok karar alındı. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve Millî Mücadele yıllarında Atatürk ülkemizde bulunan yabancı kurumlar ile ilgili kararlı bir tutum izlemiş ve bu kurumların faaliyetleri ile ilgili önlemler almıştı. Bu kararlı tutum Lozan Barış Antlaşması’nda da sürmüştür. Lozan Barış Antlaşması’na göre ülkedeki yabancı ülkelere ait kurumlara ayrıcalıklar ortadan kaldırılmış ve bu kurumlara Türkiye’nin kanun ve yönetmeliklerine bağlı olmak kaydıyla varlıklarının sürdürmelerine imkân verilmiştir. Ancak 1929 yılında İngiliz Hükûmeti, Lozan Konferansı’nın 71. madde doğrultusunda Türkiye’de bulunan okul, hastane, kilise gibi kurum ve kuruluşların büyükelçilik bünyesinde İngiliz Hükûmeti’ne bağlanmasını teklif etti. 25 Kasım 1929 tarihinde İngilizler tarafından imzalanan ikamet hükümlerini ihtiva eden Ticaret ve Seyrisefin Antlaşmasının görüşmeleri esnasında bu konunun Lozan’da imzalanan ve iki yıl süresi olan ikamet sözleşmesinin yerine kullanılması gündeme getirildi. İngilizler Türkiye’de bulunan İngiliz kurum ve kuruluşlarının hukuki durumları önceden sultanlar tarafından verilmiş fermanlara ve sonradan da Lozan ikamet sözleşmesine bağlı olan mektuplara bağlı olduğunu belirttiler. İngiliz Hükûmeti hukuki olarak iptal edilmesi ile belirtilen kurumların durumunun ne olacağını hükümet yetkililerine yazılı olarak iletmışlerdi. Hükümet yetkilileri Türkiye Cumhuriyeti tarafından idare edilen temsili özel kurumların ve kuruluşların hukuki durumları nasıl yürütülüyorsa İngiliz kurumlarının da benzer biçimde yürütüleceği ve akabinde ve ilgili kurumlara müracaatla kayıt ve tescil işleri gerçekleştirilerek alınacak ruhsatlarla bunların hukuki durumlarının tespit edileceğini İngiliz Hükûmeti’ne bildirmişlerdi. İngiliz Hükûmeti bu dönemde İzmir’de bulunan Bornova İzmir Kilisesi ile İzmir’deki British Seaman’s Hospital müesseselerine İngiliz Konsolosluğunca ruhsat talebinde bulunmuşlardı. Ayrıca İngiliz yönetimi tarafından İngiliz Kız Okulu ve İngiliz Erkek Lisesi binasının büyükelçilik adına kaydedilmesi için büyük çaba harcanmıştı. İngiliz Hükûmeti 1939’ dan 1970 yılına kadar bu binaların büyükelçilik adına kaydedilmesine uğraşmışsa da sonuç alamamıştı.

Anahtar Kelimeler: Lozan Konferansı, İngiliz Müesseseleri, İzmir, British Seaman’s Hospital.

* Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE, cengiz3636@hotmail.com

1787-1792 Savaşında Tırnova Kazası

Hamit Karasu*

Özet

Tuna Nehri çevresindeki bölgeler Osmanlı Dönemi'nde hem İstanbul hem de sefer yıllarında ordunun desteklenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu rol 1768 Savaşı'nda Rusların Tuna'yı aşarak güneye doğru ilerlemeleri ve bu bölgelerin savaş alanı hâline gelmesiyle daha da önemli hâle gelmiştir. Bunun sonucu olarak, Osmanlı Devleti'nin batı ve kuzey yönünde düzenlediği seferlerde Tuna'nın özellikle güneyinde kalan kazalar hem aktif savaşta hem de savaşan ordulara katkı sağlamada büyük çaba göstermek zorunda kalmışlardır.

Bu kazalardan biri olan Tırnova, Osmanlı ordusunun ne batı ne de kuzey seferlerinde kullandığı güzergâhlar üzerinde bulunmamaktadır. Buna rağmen, bu iki güzergâhı birleştiren bir yol üzerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti açısından Avusturya ve Rusya ile iki cepheli yürütülen 1787-1792 Savaşı'nda cepheler arasında geçiş yolu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Tırnova'nın bu özelliği başta olmak üzere söz konusu savaşta Osmanlı ordusuna yaptığı katkılar ele alınacaktır. Bu yapılırken Tırnova'nın yerel şartlarına özel bir önem verilecektir. Böylece Rumili'nde küçük bir Osmanlı kazası ve kasabasının savaştan ne şekilde etkilendiği ele alınacaktır. Bu konuda Tırnova yöneticileri ve ileri gelenleri arasında devletten ayrıcalık elde etmedeki çoğu zaman üstü kapalı gerçekleşen rekabet çalışmanın büyük kısmını oluşturmaktadır.

Çalışmada mühimme defterleri, sefer ahkam defterleri, Ali Emiri Tasnifi ve Cevdet Tasnifi belgeleri yoğun olarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tırnova, 1787-1792 Savaşı, İaşe.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, hkarasuh@gmail.com

Sarayın Misafirleri: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hizmet Eden Avrupalı Ressamlar

Arş. Gör. Mehmet Çetinkaya*
Öğr. Gör. Kaan Taşçı**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu için birçok açıdan önemli gelişmelerin yaşandığı 19. yüzyıl literatürde Batılılaşma, modernleşme, reform veya yenilik dönemleri gibi birçok muhtelif isimle nitelendirilmektedir. Bu dönemde Avrupa devletleri karşısında askerî ve siyasi üstünlüğün kaybedilmesinin yansımaları, devam eden sürece de etki etmiş ve devletin ileri gelenlerini çeşitli çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. Avrupa ve medeniyetini örnek alan Osmanlı yönetici elitleri de böylelikle Batılılaşma, modernleşme, reform veya yenilik diye nitelendirdiğimiz dönemin temellerini atmışlardır. Bu doğrultuda Avrupa'daki Osmanlı diplomatik temsilcilikleri tekrar açılmış ve temsilciliklerin sayısı artırılmıştır. Böylelikle Avrupa ile ikili ilişkilerin kuvvetlenmesi sağlanmıştır. Konuya bahis bu ikili ilişkiler elbette sadece antlaşmalar veya görüşmelerle sınırlı kalmamış, hediyeleşme ve nişan takdimi gibi konuları da içerisine dahil etmiştir. Sanat da tam olarak bu noktada diplomatik ilişkilerde temsilin ve prestijin önemli bir göstergesi hâline gelmiştir. Avrupa'dan gelen veya davet edilen ressamların yaptığı tablolarla birlikte padişahların ve Osmanlı'nın değişen çehresi farklı bir üslupla temsil edilmiştir. Bu bakımdan resim sanatının Osmanlı'daki gelişimi ve mahiyeti, Avrupa karşısındaki imgesinin değişim izlerini de taşımaktadır. "Sarayın Misafirleri: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hizmet Eden Avrupalı Ressamlar" isimli çalışmamızda öncelikle padişahların sarayda istihdam ettiği, destek verdiği ressamların hangi amaçla istihdam edildiğini, sanatın diplomatik ilişkilerde içerisinde hangi kapsamda yer aldığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda değişen Avrupa ve Osmanlı siyaseti çerçevesinde diplomatik ilişkileri ve Osmanlı'nın değişen dünyadaki siyasetinin yeniden tesisi değerlendirilmeye çalışılacaktır. Böylelikle de sanat ve resim üzerinden Avrupa ve Osmanlı'nın 19. yüzyıl siyaset ilişkileri farklı bir açıdan ele alınmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saray, Osmanlı, Ressam, Batılılaşma.

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, mehmetcetinkaya@artvin.edu.tr

** Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin/TÜRKİYE, kaantasci@artvin.edu.tr

Osmanlı Mali Tarihinde Maliye Kontrol Komisyonu'nun Teşkili ve Faaliyetleri (1888-1890)

Elif Yeşiltepe Turşucu*

Özet

1837 senesinde çıkarılan bir Hattı Hümayun ile Maliye Nezareti kurulmuştur. İlk dış borç 1854'te alınmış, ilk bütçe 1863–1864 mali yılında hazırlanmıştır. Bu dönemde mali kontrol yeterince yapılamamış, bütçe disiplini sağlanamamış ve maliye nazırları bütçenin gelir ve giderleri konusunda etkili rol üstlenememiştir. Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçişiyle Osmanlı maliyesinde profesyonelleşme göze çarpmaktadır. Agop Paşa'nın Hazine-i Hassa Nazırı görevindeki başarıları neticesinde 1886 senesinde maliye nazırı olarak atanmasıyla maliyenin yeniden teşkilatlanma süreci başlamıştır. Padişah nezdinde etkili bir isim olan Agop Paşa, sabık maliye nazırı Mahmud Celaleddin Paşa'nın yolsuzlukları nedeniyle usulsüzlükleri araştırmak amacıyla kurulan komisyona başkanlık yapmıştır. Padişahın isteğiyle bu komisyonun görev tanımı genişletilerek mali denetim mekanizmasını yürütmesi amaçlanmıştır. Komisyon, Hazine'ye gelen ve giden meblağları inceleme, onay verme, mali işlerin düzenli ve kontrollü bir şekilde yürütülmesi görevlerini yerine getirecektir. Maliye Kontrol Komisyonu'nun çalışma şekli ise şu şekildedir; mali sene başında Hazine'nin gelir ve defter defterleri komisyona teslim edilecek, yapılacak harcama ve havaleler komisyonun oluruyla yapılacak, havaleler komisyonun bilgisi olmadan çekilemeyecek ve her ay bütün devaire ve vilayetlere yapılan ödemelerin ayrıntılı cetvelleri komisyona gönderilecektir. Maliye Nazırı Agop Paşa'nın komisyonu işlevsiz hâle getirmesi neticesinde geniş yetkiler verilmiş olan Maliye Kontrol Komisyonu'nun görev süresi çok kısa olmuştur. Sadrazam Kâmil Paşa, 15 Mayıs 1890 tarihinde komisyonun kapatılması kararını alarak mali işlerden yalnızca Maliye Nezareti'nin yetkili olacağını padişaha bildirmiştir.

Bu tebliğde 1888 senesinde kurulan maliye kontrol komisyonunun kuruluş nedenleri ve faaliyetleri hakkında Osmanlı arşiv belgeleri ışığında bilgi verilecektir. Komisyon üyeleri ve maliye nazırı arasında yaşanan sürtüşmenin Osmanlı bürokrasisinde yarattığı gerilim üzerinde durulacak, II. Abdülhamid'in yaşananlara verdiği tepkiler incelenecektir. Bu çalışmanın muhtemel bulguları şunlardır; Osmanlı maliyesini denetlemek için kurulan bir komisyonun mali işleri yavaşlatması ve Sadrazam Kâmil Paşa ile Maliye Nazırı Agop Paşa arasındaki siyasi mücadeleye rağmen bu durumu çözümlenmek amacıyla devletin çıkarları doğrultusunda bürokrasinin iş birliği yapması.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Mali Tarihi, Hazine, Mahmud Celaleddin Paşa, Agop Paşa.

* Dr., Ardahan Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ardahan/TÜRKİYE, elifyesiltepe@ardahan.edu.tr

Sultanların Kaleminden Değerler Eğitimi

Özlem Ulu Kalın*
Hasan Dağ**

Özet

Dünya tarihinde 700 yıllık ömrüyle yer alan Osmanlı Devleti'nde şehzade eğitimlerine önem verilir, sadece yönetsel ve askeri alanlarda değil, kültür ve sanat alanlarında da eğitilmeleri sağlanırdır. Osmanlı tarihinde yerini alan padişahların çoğunun bir mahlası olduğu, şiir, naat, münacaat kaleme aldıkları ve edebiyata meraklı oldukları bilinir. Farklı konularda yazdıkları bu edebî eserler günümüze kadar erişmiştir. Sosyal bilgiler dersi ülkemizde 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda okutulan ve etkin yurttaş yetiştirmeyi hedefleyen bir derstir. Değerler eğitimi sosyal bilgiler dersinin amacına ulaşması için çok önemli bir yer oluşturur. Bu çalışmada Osmanlı sultanlarının kaleme aldıkları edebî eserlerin sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminde nasıl kullanılabileceğini saptamak amaçlanmıştır. Doküman analizi yapılan çalışmada padişahlara ait şiirler Türkçeye çevrilmiş ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerle eşleştirilmiştir. Sosyal bilgiler akademik çalışmalar yapan sosyal bilgiler eğitimcilerine ve sosyal bilgiler öğretmenlerine farklı bir bakış açısı sunacak olan bu çalışmaya benzer bir çalışmanın ilgili literatürde olmaması bu çalışmanın önemini yansıtır.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Osmanlı Sultanları.

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, ozlemulu@artvin.edu.tr

** Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, hasandag@artvin.edu.tr

II. Abdülhamit Dönemi'nde Bursa'da Sosyal Yaşam Mekânları

Nursal Kumaş*

Özet

Şehirler, buldukları toplumun sosyal hayat algılayışını yansıtan küçük birer modeldirler. Kendi içlerinde farklı özellikler taşıyalar da aslında sadece bütünün bir parçasıdır. Dolayısıyla bütünden etkilendikleri gibi onun tüm genel özelliklerini de yansıtır.

Bir şehrin sosyal hayatını, şehrin kendisini canlı kılan her ögesinde aramak gerekir. Canlılığı ve varoluşu ortaya çıkaran, bireyin başka bir bireyle veya çevresiyle kurduğu iletişim ve bunun sonucunda ortaya çıkan etkileşimdir. Şehirler de aslında bireylerin oluşturduğu bu etkileşimin toplamından başka bir şey değildir. Bireyin kimlik arayışı sonuçta şehrin kendi kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşayan birer organizma olarak kabul edilen şehir, kendi kimliğiyle de diğer şehirlerle olan farklılığını ortaya koyabilmektedir.

II. Abdülhamid Dönemi'nde bir Osmanlı şehri olan Bursa, merkezin belirlediği dünya ve toplum algılayışını yansıtan özelliğinin yanında, kendi iç dinamiğinde oluşurup tarihsel süreç içinde şekillendirdiği ve kendisini farklı kılan birtakım özellikleriyle kendi kimliğini ortaya koyabilmiş önemli bir şehirdir. Bu çalışmayla amaçlanan, Bursa'nın merkez tarafından şekillendirilen özellikleriyle beraber sözü edilen "şehrin kendine has kimliğini" de göz önünde bulundurarak, Bursa'nın belli bir tarihsel süreç içindeki sosyal hayatının sosyal yaşam mekânları ekseninde çeşitli boyutlarıyla değerlendirip anlaşılmasını sağlamaktır. Bu çerçevede çalışmada mahalleler, meskenler, kahvehaneler, gazino-oteller, panayırlar-bayramlar, mesire-gezinti yerleri ve hamam-kaplıcalar ele alınmıştır. Mahalleler başlığı altında dönemin giyim-kuşamı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bursa, II. Abdülhamit Dönemi Bursa, Bursa'da Sosyal Hayat, Osmanlı Dönemi Bursa Mahalleleri.

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Bursa/TÜRKİYE, nkumas@uludag.edu.tr

Irak Bölgesinde Alliance Okulları

Mahmut Turan*

Özet

Irak bölgesi, Bağdat, Basra ve Musul'u içine alan orta doğuda bulunan ve on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti hâkimiyetindeydi. Bu bölgede birçok farklı ırk ve farklı dine mensup bireyler bir arada yaşıyorlardı. Uluslararası yaşanan olaylara eşgüdümlü olarak bu bölgede de farklı dine mensup bireyler arasında çatışmalar yaşanıyordu. Dünya genelinde Yahudilere karşı bir kin ve nefret ortamı oluşmuştu. Yaşanan her ekonomik olayda Yahudiler suçlanıyor ve aşağılanıyordu. Bu olaylara tepki gösteren Paris'te yaşayan Yahudi gençler tarafından Alliance topluluğu kuruldu ve Yahudilerin sosyal yaşamda söz sahibi olabilmeleri için hedefler ortaya konuldu. Topluluk daha önceden belirlediği amaçları doğrultusunda ilk çalışmaları eğitim alanında başlattı ve tüm dünyada şubeler açıldı. Bu bildiride Irak Bölgesi'nde açılan Alliance okulları araştırılarak, okulların nerede ve kaç adet olduğu bulunmaya çalışıldı. Bu okullarda kaç öğrenci bulunduğu ve okulların maddi gelirlerinin nelerden oluştuğunun tespit edilmesi hedeflendi.

Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan arşiv vesikaları, dönemin yabancı arşivleri araştırılarak yer alan bilgiler toplandı. Bunu yanı sıra araştırma-inceleme eserlerden istifade edilerek bildiri hazırlandı.

Anahtar Kelimeler: Alliance, Irak, Eğitim, Yahudi, Osmanlı Devleti.

* Dr. Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, İnkılap Tarihi Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, mahmuttur@artvin.edu.tr

Osmanlı Sanat Tarihinde Ünlü Azerbaycanlı Musikişinasların Faaliyeti

Könül Hacıyeva*

Özet

Kaynaklardan bilindiği üzere 15-16. yüzyıllarda Osmanlı İstanbul’na birçok Azerbaycanlı şair, mimar ve musikişinas gelmiştir. Osmanlı hükümdarlarından Yavuz Sultan Selim, II. Bayezid, Süleyman Kanuni ve II. Selim dönemlerinde İstanbul’da kültür ve bilimin daha çok gelişmesine önem verilerek saraya yetenekli ve kudretli şairler, müzik bilginleri, hafız ve alimler davet ediliyordu. Abdulaziz oğlu Mahmud, Hasan Can Çelebi, Durak Bey Çelebi İstanbul’daki Osmanlı sarayında meşhurluk kazanan musikişinaslardır. Onların her biri musiki aletlerinde çalmak, bestecilik, şairlik gibi nitelik ve yeteneklere sahipti. Taşındıkları özelliklerin yanı sıra musiki hakkında bilimsel eserler yazan bu sanatkarlar müzik bilimine önemli katkılarda bulunmuşlar. Abdulaziz oğlu Mahmud ünlü musikişinas Abdülkadir Maraği’nin torunudur. O, I. Bayezid’in ve Süleyman Kanuni’nin zamanında ud sanatçısı olarak tanınmış, müzik teorisinden bahseden “Makasidu’l-Edvar” eserini yazmıştır. Hasan Can Çelebi de Osmanlı sarayında büyük ilgi gören Azerbaycanlı sanatkarlardandır. Daha çok besteciliği ile şöhret elde eden Hasan Can Çelebi hem de iyi bir müezzin, hafız ve hanende idi. Daha önce Şah İsmail’in müezzini ve nedimi olmuş, sonradan Yavuz Sultan Selim döneminde İstanbul’da faaliyetini devam ettirmiş Hasan Can Çelebi’nin “Şukufe-i zar”, “Gülşen-i zar” isimli besteleri vardır. Azerbaycan asıllı daha bir musikişinas Durak Bey Çelebi’dir. Kaynaklardan onun İstanbul’da doğduğunu öğreniyoruz. II. Selim’in devrinde devlet memuru, silahşor olmasının yanı sıra kemançeci ve şair olarak da tanınan Durak Bey musiki aletlerinden bahseden *Sazname* adlı eserin müellifidir. Onun, bu eseri Nihani mahlasıyla kaleme aldığı söyleniyor. Bildirimizde Osmanlı tarihinde İstanbul’a gelerek yazdıkları eserlerle musiki sanatına ve bilimine katkı sağlayan Azerbaycanlı sanatkarlardan bahsedilecek, müzik bilimi için önem arz eden eserleri üzerine inceleme yapılacaktır. Başvurduğumuz konu 15-16. yüzyıllarda İstanbul’da gelişen müzik biliminin ve musikişinasların bu husustaki çalışmalarının araştırılması bakımından önemlidir. Çalışmamızda analiz, karşılaştırma yöntemleri ile belirttiğimiz amaca ulaşmayı hedefliyoruz. Çalışma sonunda varabileceğimiz bulgular şunlardır: Hasan Can Çelebi, Abdulaziz oğlu Mahmud, Durak Bey Çelebi gibi Azerbaycanlı musikişinasların faaliyetleri Osmanlı sanat tarihinde büyük önem taşıyan çalışmalar olarak değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Sanat Tarihi, İstanbul, Azerbaycanlı Musikişinaslar, Hasan Can Çelebi, Abdulaziz oğlu Mahmud, Durak Bey Çelebi.

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAJCAN, konulhaciyeva75@gmail.com

Tanzimat'ın 25. Senesinde Osmanlı Devleti'nin Gelir ve Giderleri

Ayla Efe*

Özet

Bu bildiri, 1281 bütçesi temeline hazırlanacaktır. Arşiv kataloğuna, “Devletin Umumi Masraf ve Gelirlerini Mübeyyin” bütçe defteri adıyla kaydedilmiştir. İçinde, 1279 ve 1280 merkezin ve eyaletlerin gelirleri ile maliyenin 1280 senesi gideri kaydedilmiştir. Bu nedenle bütçe geleneğinin, kayıt, mevzuat sisteminin oluşması açısından önemli bir aşamaya işaret eder.

Bildiri de bu bütçe verileri; Tanzimat'ın temel iddiası olan mali merkezleşmenin boyutlarını anlamak için kullanılacaktır. Bu bağlamda mali merkezleşme “hem eski gelir kaynaklarını yeniden düzenleme yeni gelir kaynakları oluşturma hem de bu gelirlerin daha büyük bir kısmını kontrol ederek modern bir devletin üstleneceği yeni fonksiyonlara uygun şekilde harcama gayreti” şeklinde kullanılmıştır. Dolayısıyla bildirinin ana hedefi, devletin ne kadar geliri topladığı ve bunun ne kadarını nasıl harcadığının takibini yapmaktır. Bununla birlikte bütçe verileri; tahmin, tahakkuk, tahsil sorgulanacak. Merkez ve taşra arasındaki gelir paylaşımına ve devlet fonksiyonlarına dikkat çekilecek. Elde edilen bulguların Tanzimat'ın ilk yılına ait gelir- gider kayıtları ile bir kıyaslaması yapılacaktır. Böylece Tanzimat'ın 25. uygulama senesinde mali merkezleşmenin ne ölçüde gerçekleştirildiği anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Gelir, Gider, Bütçe, Mali Merkezleşme.

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, aefe@anadolu.edu.tr

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Mali İdare ve Bütçeler

Hakan Ayaz*

Özet

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve Anayasa'nın ikinci kez yürürlüğe konulması ile mali idare alanında gelişmeler yaşanmıştır. Tanzimat ile beraber başlayan bu gelişmeler Meşrutiyet dönemiyle devam etmiş ve mali idarenin merkezileşmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu gelişmelerden biri de bütçeler konusunda gerçekleşmiş ve bütçelerin Meclis'te tartışılması, görüşülmesi önemli bir hal almıştır. Aynı zamanda devletin mali hesaplarının kayıt altına alınması, denetlenmesi veya uygulanması ile ilgili gelişmeler de yaşanmıştır. Dönemin ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey'in göreve gelmesinden sonra Nezaret'teki memurlar konusunda düzenlemelere devam edilmiştir. Aynı zamanda maliye ile ilgili rapor hazırlatılıp bu rapora göre düzenlemeler de yapılmıştır.

1908-1918 yılları arasını kapsayan II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1913-1914 mali yılı hariç olmak üzere diğer yıllarda bütçeler hazırlanabilmiştir. Bütçeler, devletlerin gelir ve giderlerini tahmini olarak belirleyen ve bunların uygulanmasını sağlayan kanunlardır. Bu dönemde hazırlanan bütçeler Meclis'te görüşülmüş ve bu görüşmeler sonucunda bütçeler oluşturulmuştur. Yine bu dönem içerisinde hazırlanan 1909 mali yılı bütçesi, kanunlara uygunluk ve bütçe hakkı bakımından ilk modern bütçe olarak kabul edilmektedir. Hem siyasi hem sosyal değişikliklerin yaşandığı bu dönemin bütçeleri de mali idare ve ülke ekonomisinin bir göstergesi olması bakımından önemlidir.

Çalışmamızın amacı, siyasi olarak oldukça hareketli olan II. Meşrutiyet Dönemi'nin mali gelişmelerini ve değişimlerini ortaya koymaktır. Bu dönemde hazırlanan bütçelerin nasıl hazırlandığı, hazırlanma süreci ve sonuçları ele alınmaya çalışılmıştır. Meclis zabıt cerideleri ve dönemin gazeteleri incelenerek bütçelerin görüşülüp tartışılmasına yönelik bilgilere çalışmamızda yer verilmiştir. Elde edilen bulgularla bu önemli dönemin ekonomisi ve mali gelişmelerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Maliye, Bütçe.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE, hakan747@gmail.com

Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Muhasebe Kayıtları

Önder Bayır*

Özet

Dünya tarihi arşivleri arasında oldukça önemli bir yere sahip olan Osmanlı Arşivi, muhasebe kayıtları açısından da mühim bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti tarihi içerisinde muhasebe işlemlerinin de önemi oldukça büyüktü. Devletin ayakta durabilmesi ve yönetim mekanizmasının çalışmaya devam edebilmesi için gerekli olan ve esas olarak toplanan vergilere dayanan mali akışın takibi, muhasebe alanında çalışan görevlilerin mesuliyetindeydi. Gelirler ve giderlerin kesin olarak tespiti ve para sirkülasyonunun takibi, bunlarla ilgili kayıtların doğru tutulması ve arşivlenmesi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinden itibaren, muhasebe ve hazine yetkililerinin görevlerindedi. Tarih sahnesinden çekilişine kadar, kendine özgü maliye ve muhasebe sistemini, zamanın şartlarına göre değiştirerek ve geliştirerek kullanan Osmanlı Devleti, bu açıdan araştırılmaya değer bir saha oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivi, Muhasebe, Arşiv, Gelir Gider.

* Dr., Arşiv Uzmanı, Marmara Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı, İstanbul/TÜRKİYE

Tanzimat Devri'nde Memurlara Maaş Bağlanma Süreci ve Üst Düzey Memur Maaşları

Memet Yetişgin*
Gülhan Karabacak**

Özet

Bu araştırmanın konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform dönemi boyunca "Kalemiye" olarak bilinen sınıfının, "Mülkiye" oluşumuna nasıl dönüştüğü ve Bâb-ı Âlî'nin teşkilat yapısı ve bununla bağlantılı olarak daha sonraları sivil bürokrasiye dönüşecek olan bu kurumların gelişimini incelemektir. Bunların devlet sisteminin içindeki ve Osmanlı toplumunun genel örgütlenme şekilleri içindeki yerini belirtmektir. Toplumun ve Batı örneğinde şekillenmesi gereken devlet kurumlarının modernleşmesi, kimler tarafından, hangi kriterler göz önüne alınarak ve ne amaçla yapılmıştır gibi sorulara yanıt bulabilmek için Osmanlı modernleşmesinin köklerine inerek devlet bürokrasi yapısının anlaşılması gerekmektedir. Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti, merkez ve taşra yönetiminde, kamu hizmetlerin yerine getirilmesinde bir Hizmet-Ücret anlayışını benimsemiş, ekonomik şartları ve imkanları dahilinde bunları uygulamaya çalışmıştır. Bu çalışmada Osmanlı memurlarının toplumsal tarihini, gelişimini ve hizmet-ücret anlayışına giden süreçleri inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Devri, Memur, Maaş, Bâb-ı Âlî.

* Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE, memyet@gmail.com

** Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Rektörlük-İnkılap Tarihi Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, gulhankarabacak@artvin.edu.tr

Birinci Dünya Savaşı Özelinde İktisat ve Edebiyat: *Harp Zengininin Gelini* Romanı Üzerine Bir İnceleme

Meral Demiryürek*

Özet

Edebiyat insanı anlatır. Bu sebeple insanı ilgilendiren, onun inşa ettiği, içinde bulunduğu, etkilendiği ve benzeri her ayrıntı edebî metinlere yansır. Dolayısıyla tarih-edebiyat ilişkisi de çok eskiye dayanır. İlk insandan itibaren ortaya çıkan şiir ve tiyatro eserleri başta olmak üzere bütün eserlerde tarihsel izler bulmak mümkündür. Hatta tarihî bilgi kaynakları en başta edebî metinlere dayanır. Romanın ortaya çıkışıyla birlikte kurgusal metinlerde bir yönüyle gerçek/gerçeğe yakın diğer yönüyle hayale dayanan olay, kişi ve mekanlara yeniden düzenlenmiş reel zaman çerçevesinde yer verilir. Özellikle tarihsel unsurların öne çıktığı romanlardan edebiyat bilim dalı kadar sosyoloji, psikoloji ve tarih alanlarında da istifade edilmelidir. Belgelerin tamamlayamadığı boşlukları romanlar aracılığıyla doldurmak bütüncül bir biçimde sözü edilen devri anlamaya fayda sağlar. Ayrıca edebiyat, tarihi kuru bir didaktizmden kurtarır. Tarihçi için edebî metinler, özellikle roman ve hikâye kapsamındaki kurgusal metinler önemli ipuçları içerir. Nitekim bu çalışmada Sermet Muhtar Alus'un *Harp Zengininin Gelini* (1934) romanı, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) yıllarının İstanbul'unda yaşanan parasal gücün belirlediği insan ilişkileri bağlamında değerlendirilecek, buna ek olarak devrin savaş ekonomisi yüzünden ticaretin belli bir kesimi nasıl hızlı ve yasadışı yollarla zenginleştirdiği, dejenere bir zümre meydana getirdiği ve "harp zengini" tabirinin ortaya çıkışı kurgusal evrenin imkânları doğrultusunda dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sermet Muhtar Alus, Tarihî Roman, Harp Zengini, Para, Ekonomi, Maddi Yükseliş, Manevi Çöküş.

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çorum/TÜRKİYE, meraldemiryurek@yahoo.com

II. Abdülhamid Dönemi İslamcılık Meselesini Romanlar Üzerinden Tartışmak: *Turfanda mı Yoksa Turfa mı? Örneği*

Süleyman Yelocağı*

Özet

Bu çalışmanın amacı, en temelde, sosyal bilimlerde parçalanmışlık durumunu ve bununla birlikte ortaya çıkan verimsizlik halini eleştirmektir. Burada bahis, sosyal bilimlerdeki çalışma alanlarında, her bilim dalının kendi yöntemleriyle çalışması durumunun yarattığı, insanın yahut toplumun yahut da devletin doğasının anlaşılma durumu. İnsan yahut toplum yahut da devlet birçok dinamiğin bir araya gelmesiyle oluşur ve her biri birbiriyle ilişkidir. Dolayısıyla, meselelerin kavranması için sosyal bilimlerin her bir alanı, diğer sosyal bilim alanları ile karşılıklı çalışmak zorundadır. Tarihçilik bağlamında konu, çok daha önemlidir. Tarihsel bir olgu yahut olay, tek bir dinamiğin belirleyiciliğinde ortaya çıkmaz. Mesele, çoğu zaman, tarihsel bir boyut içerdiği gibi aynı zamanda felsefi, ekonomik, coğrafi ve edebî bir boyuta da sahiptir. Bu anlamda, tarihçilik mesleğini icra eden bir kişinin asgari düzeyde de olsa, diğer sosyal bilim dallarından haberdar olması gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci ve daha alt katmandaki amacı, yukarıdaki anlatı merkezinde, sosyal bilimler alanında bulunan tarih ve edebiyat üzerinden meseleye anlamaya çalışmaktır. Edebiyat yazımı, bir dönemde ortaya çıkar ve ortaya çıktığı dönemin önceliklerini, ihtiyaçlarını, tartışmalarını, hayallerini içerisinde barındırır. Bu oldukça anlaşılır bir durumdur. Çünkü insan döneminin çocuğudur ve yaşadığı dönem yahut süreçler zihnî üretimini özellikle de edebî üretiminin kapsamını belirler. Dolayısıyla, bir tarihçi araştırma alanındaki edebî üretime bakarak kendisini ilgilendiren çok fazla datayla karşılaşır. Bu da yukarıdaki anlatıldığı hâliyle, gerçeği anlamasına ve yorumlamasına daha fazla imkân tanır. Araştırma kapsamında, bizim yapacağımız, II. Abdülhamid Dönemi'ni anlamak için sıklıkla ilişkilendiren İslamcılık kavramını roman yazımı üzerinden anlamaya çalışmak olacaktır. Özetle ifade edilirse, Mehmed Murad'ın yazmış olduğu *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* eseri dönemin gerçeklikleri bağlamında ortaya çıkmıştır. II. Abdülhamid'in Osmanlı coğrafyasını bir arada tutmak adına başvurduğu İslamcılık söylemi, iktidara yakın olduğu dönemde Mizancı Murad'ın da söylemini belirlemiş ve farklı yazım alanlarında bu söylemi destekleyen metinler ortaya koyduğu gibi bunlardan bir tanesi de ilgili roman olmuştur. Romanda, İslamcılık söyleminin siyasi içeriği, edebî bir alanla desteklenmiş ve roman yazımının kendi öncelikleriyle ortaya konmuştur. Eserin, ana kahramanı ve metnin genel yapısı

* Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Artvin/TÜRKİYE, suleymanyelocagi@gmail.com

bahsi geçen siyasi söylemi desteklemek adına dizayn edilmiştir. Sonuçta, dönemin siyasi söylemine entegre bir roman ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, romanın tarihsel verilerle karşılaştırmalı okunması hem dönemin gerçekliklerinin kavranması hem de sürecin aktörlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan, İslamcılık meselesi Cumhuriyet'in ilerleyen dönemlerinde de tartışma konusu olmuştur. Yine, meselenin anlatılmasında bazı romanlar aracı konumunu devam ettirmiştir. Bu bağlamda çalışma, ilgili eserleri de tartışmaya açmak için bir başlangıç sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Mizancı Murad, İslamcılık, Roman, Modernleşme, Erken Cumhuriyet Dönemi.

Osmanlı'da Kadın Edebiyatı ve Emine Semiye

E. Begüm Üstün*
Öznur Yılmaz Altun**

Özet

Edebiyat ve toplumsal yapı arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla, toplumsal ilişkileri incelemede edebiyat önemli bir veri kaynağıdır. Bu nedenle, Osmanlı Dönemi edebiyatını araştırma konusu olarak ele almak Osmanlı Devleti'nin sosyo-kültürel yapısına dair ipuçlarını ortaya koyacaktır. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte önemli bir kırılma yaşayan edebiyat, Osmanlı'nın modernleşme serüveninde de rol oynamıştır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal birçok dönüşüm ve kırılmayı beraberinde getiren Osmanlı modernleşmesi toplumsal cinsiyete ve kadın hareketine dair birçok araştırma açısından önemli bir olgu haline almıştır. Osmanlı'nın son döneminde kadın yazarların eserlerinin daha görünür hâle geldiği söylenebilir, toplumsal ilişkilerde bir değişim ve dönüşüme işaret eden, değişimi kadın yazarların gözünden değerlendirmek önemli olacaktır. Osmanlı toplumunda kadınlar çeşitli edebi formlarda eserler üretmişlerdir. Bu eserlerin işledikleri temalar Osmanlı toplumunda kadının rolünü anlamaya ve açıklamaya olanak sağlaması bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı'da kadınlar tarafından, kadınlar hakkında, kadınlar için ve kadınlarla birlikte yapılan bir edebiyatın izlerini takip etmektir. Bu izi takip ederken araştırma nesnesi olarak Emine Semiye'nin yazdığı *Sefalet*, *Gayya Kuyusu*, *Muallime* ve *Bikes* adlı romanları ele alınacaktır. Böylece, Emine Semiye'nin kaleme aldığı bu romanlar çeşitli temalara ve içeriklere göre analiz edilecektir. Bu analiz sonucunda Emine Semiye'nin Osmanlı modernleşmesindeki yerini anlamayı ve inşa etmeye çalıştığı kadınlık kimliğinin izlerini gözler önüne sermeyi hedefliyoruz.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Sosyolojisi, Kadın Edebiyatı, Kadın Çalışmaları.

* Kadir Has Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Programı, İstanbul/TÜRKİYE,
begumustun@stu.khas.edu.tr

** Dr. Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin/TÜRKİYE,
oznurryilmaz@artvin.edu.tr

Osmanlı'dan Bugüne Edebiyat ve Ekonomi İlişkisi Bağlamında Fakirlik

Sümeyye Özdemir*

Özet

Toplum, geçmişten bugüne farklı tarihsel süreçlere ve olaylara şahit olmuştur. Her dönem yaşadığı siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar sebebiyle değişerek yeni bir düzen benimsemektedir. Yeni hayatın etkileri özellikle ekonomik gelişmelerle aynı doğrultuda ilerlemektedir. Toplumda yaşanan birçok olayın etkisini ise edebî eserlerde görmek mümkündür. Edebiyat ekonomi ilişkisi bağlamında her devrin kendisine ait oluşturduğu bir yazın dünyası vardır. Toplumda yaşanan ekonomik krizlerde yazın hayatının duraksaması veya ekonominin iyi olduğu zamanlarda süreli yayınların artış göstermesi bu durumun önemli bir göstergesidir. Toplumda geçimini kalemiyle sağlayan düşünürler için ise ekonomi önemli bir ölçüttür. Yazarlar ve şairler devrin ekonomik kaygılarını kimi zaman şiir, roman, hikâye gibi metinlerde kimi zaman ise süreli yayınlar aracılığıyla okurlarına ulaştırmışlardır. Bu sebeple yazılan metinlerde yazarların geçim sıkıntısını ve hayata dair telaşlarını görmek mümkündür. Bu bildiride Osmanlı'dan bugüne geçimini kalemine borçlu olan yazar ve şairlerin metinlerinden hareketle ekonomik kaygıların varlığına dikkat çekilecektir. Yoksulluğun sınırında yaşam süren birçok şair ve yazar için edebiyat, bir sanat dalı olmanın yanı sıra hayatlarını idame ettirecekleri bir kazanç kapısıdır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim Kültürü, Edebiyat, Ekonomi, Fakirlik.

* Doktorant, Giresun Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Giresun/TÜRKİYE, sumeyyee@outlook.com.tr

Ayıntab'da Sosyal ve Ekonomik Hayatı Etkileyen Bir Afet: Çekirge İstilaları ve Mücadele Yöntemleri

Zeynel Özlü*
İsmail Hakkı Üzümlü**

Özet

Çekirgeler farklı türlere sahip olup genellikle bitkiler ile beslenen, zıplayarak hareket eden ve oldukça küçük böcek türleridir. Çekirgeler her ne kadar küçük ve zararsız görünseler de sürüler hâlinde hareket ettiklerinde istilacı olmakta ve insanlığın büyük düşmanı olabilmektedirler. Çekirge istilası tarih boyunca ekinlere verdikleri zarardan dolayı insanların mücadele etmek zorunda kaldıkları bir doğa olayıdır. İstilanın boyutuna ve mücadelesine göre değişkenlik gösteren bu doğa olayı ileri derecede gerçekleşir ise bölge halkının kıtlık yaşamasına neden olur. Bu durum istilanın yaşandığı bölgede sosyal, psikolojik, ekonomik bozulmalara yol açar ve neticede toplumu ilgilendiren bir problem oluşur.

Çekirge istilaları birçok farklı coğrafyada etkisini sürdürebilmektedir. Temel ekonomisi tarıma dayalı olan ve geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti'nde çekirge istilaları ile ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Edirne, Kıbrıs, Balkanlar, Suriye, Anadolu gibi bölgeler birçok kez çekirge istilalarına maruz kalmış bölgelerdir. Anadolu'ya özellikle Arap vilayetlerinden gelen çekirge sürülerinden Sudan çekirgesi Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, Fas çekirgesi Orta Anadolu bölgesinde etkili olmuştur. Devletin birçok bölgesini etkileyen çekirge istilası Arap vilayetlerinden Anadolu'ya geçiş üzerinde bulunan Gaziantep'i de tarih boyunca etkilemiştir.

Geçmişten günümüze insanlığın tehlike olarak gördüğü çekirge istilaları otlaklara, hayvanlara özellikle ekili dikili alanlara sürüler hâlinde hareket ettiklerinde, geride pek bir şey bırakmamakta ve hızlıca tüketerek toplumun ihtiyacı olan tarımsal ürünleri yok etmektedir. Bu durum karşısında insanlar çekirgelere karşı ekinlerini korumak amacıyla çeşitli mücadele yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu yöntemler bölgenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık oluşturmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde çekirge yumurtalarının toplattırılması, sığırcık kuşlarının kullanımı gibi yöntemler ile mücadele gerçekleşir iken günümüzde teknolojik imkanlardan yararlanılarak çeşitli mücadele yöntemleri kullanılmaktadır.

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Gaziantep/TÜRKİYE, zeynelozlu@hotmail.com

** Doktorant, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Gaziantep/TÜRKİYE, ismailhakkiuzum@gmail.com

Çalışmanın konusu Osmanlı Dönemi Ayıntab ile sınırlıdır. Çalışmada, Ayıntab'daki çekirge olayları ile ilgili arşiv taraması yapılmış ve 18. yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönem içerisinde belgelere ulaşılmıştır. Söz konusu belgeler incelenerek çekirge istilalarının Ayıntab halkına etkisi, kıtlık boyutu ve ekonomik zararları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayıntab, Afet, Çekirge, Mücadele.

Osmanlı Devleti'nde Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Tedbirler (1800-1876)

Zemzem Yüçetürk*

Özet

İnsanoğlu tarihten beri bulaşıcı hastalıklarla karşılaşmıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bu hastalıkların ne yazık ki diğer bütün alanları da etkilediği veya etkileme ihtimalinin yüksek olduğu muhakkaktır. İşte bu çalışmada da 1800-1876 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde bulaşıcı hastalıklara karşı alınan tedbirler ortaya konulmaya çalışıldı. Osmanlı Devleti zamanında ölümle sonuçlandığı görülen bulaşıcı hastalıklara hem insanlarda hem de hayvanlarda rastlanılmış olup devlet bu dönemlerde hastalığın yayılmaması için çeşitli önlemler almıştır. Hastalıklarla mücadele etmek üzere yeteri kadar doktor ve sağlık memurunun atanmasına özen gösterilmiştir. Diğer taraftan devlet gerekli önlemlerin alınması için karantina meclisleri kurmuştur. Sıhhiye meclisleri de hastalıkla mücadelede büyük gayret göstermişlerdir. Dönemle alakalı belgelere bakıldığında karantina doktorlarının Osmanlı Devleti'ne gidecek kişilere bulaşıcı hastalığı olup olmadığına dair rapor yazdıkları görülmektedir. Bu dönemlerde şüpheli yerlerden gelen gemiler karantinaya alınmıştır. Böylece gemilerin taifesiyle halkın temasa geçmesi önlenerek hastalığın yayılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Hastalığın bulunduğu bölgelerden geçerek gelen mektuplar bile karantina memurlarınca hurçlara konulup mühürlenerek tahaf-fuzhanelere karantina müddetlerini doldurmak üzere gönderilmiştir. Bu mektupları getiren müjdecibaşların da karantina müddetlerinin doldurulması için gereğinin yapılması üzere padişah tarafından çeşitli yerlere emirler gönderilmiştir. Devlet fakir halkı da düşünmüş olup onlardan ilaç parası alınmayarak bu giderin halkın vergisine eklenip ödenmesi gibi çarelere de başvurmuştur. Sağlık konusunda gerekli tedbirlerin alınması için de yerel idareciler sık sık uyarılmıştır. Karantina memurlarına gönderilen mektuplarda sıhhi talimata herkesin uyması gerektiği, dost devletler konsolosları tarafından sıhhi muamelelere müdahale edilmeyerek hastalık vukuunda haber vermeleri hususunun konsoloslara tembih edilmesi istenmiştir. Sefaretler tarafından da bu kararların makul bulunduğu belirtilmiştir. Söz konusu araştırmada Osmanlı arşivinden ilgili birçok belgeye bakılmış olup devletin bu konulardaki çalışmaları incelenmiştir. Çalışmanın sadece Osmanlı tarihi için değil tıp tarihi için de faydalı olacağı ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulaşıcı Hastalık, Osmanlı, Tedbir, Tıp Tarihi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Artvin/TÜRKİYE, zemzem_yuceturk@artvin.edu.tr

Lehçe-i Osmânî'de Hastalık Adları

Gülbeyaz Göztaş Durna*

Özet

Sözlükler, bir toplumun dünya görüşünü, hayat tarzını, gelenek ve göreneklerini görmek, anlamak ve toplumların sosyokültürel değişiminin, gelişiminin izini sürmek için önemli kaynaklardır. Ayrıca bu sözlükler bir milletin kültürel hafızasıdır. Bu çalışmada Türk dili, kültürü, tarihi, coğrafyası, sosyolojisi açısından önemli bir kaynak olan “*Lehce-i Osmânî*” adlı sözlük üzerinde Türkçenin dil hafızası incelenecektir. Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî* ile Türkçenin söz varlığındaki bütün sözcükleri derlemeye, anlatım gücünü ortaya koymaya çalışmıştır. *Lehce-i Osmânî* yalnızca bir sözlük değildir. Türk’ün tarihine, yaşayışına, âdetlerine, yer adlarına, inanışlarına yönelik maddelerle eser küçük bir Türkoloji ansiklopedisi taslağı niteliğini kazanmıştır. Bu çalışma Recep Toparlı’nın hazırladığı ve 2000 yılında Türk Dil Kurumunun yayınladığı Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehce-i Osmânî* adlı eseri temel alınarak hazırlanmıştır. Çalışmaya konu olan “Hastalık Adları” sınıflandırılırken adı geçen sözlüğün her bir madde başı taranmış, elde edilen veriler aynı sırayla fişlenmiş ve incelemeye tabi tutulmuştur. Hastalık adlarının tıp terimleri içinde önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda bu çalışma ile tarihi dönemlerdeki ve günümüzdeki kavramlaşmanın seyrini incelemek mümkün olmaktadır. Elde edilen verilerde; ölüm, korku, inançlar, bazı organ adları gibi hastalık adlarının da tabu olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu maksatla hastalık adlarının örtmece sözler ve güzellemelerle isimlendirildiği görülmektedir. Bu isimlerden bazıları Türkçe sözlerle kavramlaştırılarak ifade edilirken bazıları kavramlaştırılmayıp geldiği dilden ödünçleme yöntemi ile sözlük hazinesine kazandırılmıştır. Hastalıkla ilgili Türkçe sözcüklerin yer alması geçmişte kavramlaştırma gücünün varlığını göstermektedir. Aynı zamanda günümüzde de yabancı kaynaklı sözcük ve kavramların yerine Türkçe kökenlilerin türetilebileceğinin de göstergesidir. Bu çalışmada tespit edilen hastalık adlarının Güncel Türkçe Sözlük, Derleme ve Tarama Sözlüklerinde yer alıp almadığı hakkında da bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle Türk terim bilimine ve Türkçenin tarihsel söz varlığı araştırmalarına katkı sağlamak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lehce-i Osmânî, Söz Varlığı, Hastalık Adları, Örtmece.

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, gulbeyazgoztas@artvin.edu.tr

Osmanlı Devleti'nde Müzikle Tedavi Uygulamalarının İncelenmesi

Muhammet Onur Çelebioğlu*
Melih Yavuz Akıncı**

Özet

Osmanlı Devleti'nde müzik ile tedavinin tarihi, uygulama amaçları ve yollarının araştırıldığı bu çalışma literatür incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. Tarih boyunca tüm toplumlar tarafından birçok amaçla kullanılan ve kültürel dokunun bir parçası olan müziğin, Osmanlı toplumunda tıbbi amaçlarla kullanılması, dini ritüeller, saray yaşamı ve halk arasında yaygın bir uygulama olmuştur. Bu bağlamda, müzik tedavisi, hastalıkların tedavisinde ve ruh sağlığının iyileştirilmesinde etkili bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde müzikle tedavi hakkında birçok tıbbi kaynak bulunmaktadır. Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun *Cerrahiyyetül-Haniyye* adlı eserinde, müziğin bazı hastalıkların tedavisinde kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu eserde, müziğin sinir sistemi üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmış ve hastaları rahatlatmak, stresi azaltmak ve zihinsel dengeyi sağlamak için müziğin bir terapi şekli olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Müzikle tedavi aynı zamanda Osmanlı dini ritüellerinde de önemli bir rol oynamıştır. Mevlevi dervişlerinin sema törenlerinde müzik, dans ve dönme hareketleriyle birlikte kullanılarak manevi deneyimlerin yaşanmasına katkıda bulunmuştur. Bu ritüellerde müziğin ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkileri ve zihinsel dengeyi sağlama potansiyeli vurgulanmıştır. Saray yaşamında müzikle tedavi, padişahlar ve hanedan üyelerinin ruh sağlığını korumak ve iyileştirmek amacıyla yaygın olarak uygulanmış, saray hekimleri ve müzik ustaları, müziğin tedavi edici gücünü kullanarak padişahların stresini azaltmış ve moral sağlamıştır. Bu dönemde müzik, sarayın bir parçası hâline gelmiş ve hükümdarlar için bir terapi aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu derlemede müziğin iyileştirici ve tedavi edici yönüne ve uygulamanın Osmanlı Devleti tarihinde kullanımına yönelik ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Müzik, Müzikle Tedavi.

* Arş. Gör., Mersin Üniversitesi, Mersin/TÜRKİYE, onurcelebioglu@mersin.edu.tr

** Millî Eğitim Bakanlığı, Mersin/TÜRKİYE, melihakinci28@gmail.com

Osmanlı İstimlak Mevzuatının Modernleştirilmesine Yönelik Çabalar

Yakup Karataş*

Özet

Osmanlı tarihinde devletin mülk edinmesinin yöntemlerinden biri olan istimlak uygulaması klasik dönemlerden beri kamu yararı prensibinden hareketle uygulanmaktaydı. Mülkiyet hakkına devletçe yapılan bir müdahale olarak istimlaklerin Osmanlı düzeninde hukuki bir çerçevede icra edildiği görülmüştür. Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin konu ile ilgili onay fetvası ve şer'i ve örfi referanslarla şekillenen istimlak hukuku ilk derli toplu yasal metnine 1856 yılında kavuşmuştu. Kamusal yarar gözetilmesi, sultanın izni, mülk sahiplerinin rızası ve bedellerin ödenmesi gibi prensipler istimlakin temelini oluşturmaktaydı. 1879 yılında çıkarılan İstimlak Kararnamesi ile daha modern ve çağın gereklerine uygun bir formatla yaklaşık 80 yıl yürürlükte kalacak bir kanun elde edilmişti. Bu çalışmada resmi kayıtlar ve örnek olaylar ışığında istimlak hukukunun Osmanlı Dönemi'ndeki ana mevzuatı ele alınmıştır. Tanzimat Dönemi'nin kanunlaştırma faaliyetleri kapsamında ele alınan istimlak kanunlarının geleneği temsil eden bir anlayışla hazırlandığı görülmüştür. Çeşitli tarihlerdeki yasal değişikliklerin hangi politik, dönemsel ve kurumsal eğilimler sonucu gerçekleştiği sorgulanmıştır. Belediyelerin bayındırlık faaliyetlerinin itici gücü olmaya başlamasından hareketle belediye istimlaklerinin yasal dayanakları ortaya konmuştur. Netice itibarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'si'ne gelişen ve çeşitlenen bir istimlak hukuku intikal ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kanunlaştırma, Kamulaştırma, Kamu Yararı.

* Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, yakup198025@gmail.com

Uygulamalarına Göre Yeni Çağ'da Osmanlı Rüşvet Hukuku

Metin Ziya Köse*

Özet

Rüşvet tarih boyunca neredeyse bütün toplumlarda ve devletlerde hep var olmuş, büyük bir hukuki ve ahlaki sorun olarak görülmüştür. Yeni Çağ'da Osmanlı İmparatorluğu'nda da bilhassa adli ve idari alanda rüşvet sistematik bir yapı olarak kendini inşa etmiştir. Osmanlı hukuk sistemi rüşvetle ilgili belirli bir bakış açısına sahip olmuş ve İslam rüşvet hukuku içtihatlarını benimsemiştir. Bu bildirinin amacı Yeni Çağ'da Osmanlı'da rüşvet hukukunun temellerini şekillendirmek ve Osmanlı hukuk sisteminin rüşvete yaklaşımını ortaya koymaktır. Rüşvet hukuku normlarının Osmanlı mahkemesinde nasıl işletildiğini örnek davalar eşliğinde ve alınan kararlar açısından tartışmaktır. Çalışmanın temel sorunsalı ise bir toplumsal ve hukuki gerçeklik olarak Osmanlı düzenine yerleşmiş olan rüşvete karşı adalet mekanizmasının almış olduğu tavrın rüşveti önlemede ne denli etkili olduğu sorusu ile alakalıdır. Ana kaynak olarak İstanbul Kadı Sicilleri Veritabanı'nda yer alan rüşvet dava kayıtları incelenmiştir. Yöntem olarak bu dava tutanakları içerik açısından tahlil edilmiştir. Böylece veren ve alan açısından rüşvetin ne anlama geldiği, yargıcın takip ettiği prosedürler ve verilen kararların niteliği değerlendirilmiştir. Rüşvet davası süreçleri hukuki dayanakları açısından tahlil edilmiştir. İslam rüşvet hukuku ve Osmanlı rüşvet hukuku arasında benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Eldeki ilk bulgulardan bazıları şunlardır: Öncelikle rüşvet davalarını hep verenler açmaktaydılar. Davalara ait karar bölümlerinde kadının rüşvet alanlara vermiş olduğu ceza hakkında bir açıklama yapılmamaktadır. Veren ve alanları uzlaştırmak için "sulh" yöntemi kullanılmaktadır. "Zaman aşımı" ilkesine uyularak bu tarz rüşvet davaları düşürülmektedir. Bazı rüşvet davaları "tenakuz davasına" dönüşmektedir. "Şahitlik" rüşvet davalarında en önemli delil sayılmaktadır. Veren ölse dahi yasal mirasçıları rüşvet verilen şeyi geri alma hakkına sahip olmaktaydılar. Sonuç olarak çoğunlukla İslam rüşvet hukuku ile eşgüdümlü olarak ilerleyen mahkeme süreçleri belirli hukuki kurallar çerçevesinde cereyan etmiştir. Davalarda fetva numunelerinde ve fıkıh kitaplarında yer alan doktrinlere göre kararlar verilmiştir. Rüşvetin idari, iktisadi ve toplumsal alanlardaki menfi etkisi kanunlar işletilerek ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rüşvet, Rüşvet Hukuku, Kadı, Mahkeme.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, metinziya@hotmail.com

Kültürel ve Diplomatik Bir Miras: Kâğıthane Hâra-yı Hümayunu

İsa Kalaycı*

Özet

Tarih boyunca Türk'ün kanadı olarak anılagelen at, Osmanlı Devleti'nde de güç ve ihtişamın bir simgesi şeklinde değer görmüştür. Ancak XIX. yüzyılda mirî arazi ve tımarlı sipahiliğin işlevini yitirmesiyle kısmen önemini kaybetmiştir. Bununla birlikte dünyadaki teknolojik gelişmeler ata olan ihtiyacı ortadan kaldırmamıştır. Çünkü at sadece binek veya çiftçilik için kullanılan bir unsur değil, aynı zamanda kültürel ve diplomatik bir misyona sahip olmuştur. Üstelik savaşlarda oynadığı önemli rol, II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bundan dolayı Osmanlı devlet adamları hem ordunun süvari ihtiyacını karşılamak hem de at ıslah ve teksîrini sağlamak amacıyla hara-yı hümayunlar kurmuşlardır. XIX. yüzyılın sonlarında kurulan Kağıthane Hara-yı Hümayunu da bunlardan biridir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ağır bir mağlubiyet yaşayan Sultan II. Abdülhamit, sarsılan devleti toparlayabilmek için yoğun bir mesai harcamıştır. Sultanın kafa yordduğu işler arasında “çiftlikât meselesi” de vardı. Savaş esnasında cephelerdeki asker ve hayvan yetersizliği alenen görülmüştü. İşte bu eksikliği gidermek adına “Hara-yı Hümayunlar Nezareti” adlı müstakil bir yönetim oluşturulmuş ve haraların işletmesinden sorumlu tutulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ne dayanarak ele alınan bu çalışmayla, Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde Hara-yı Hümayun çiftliklerinde yetiştirilen atların kültürel ve diplomatik bir değer olarak oynadığı role dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: At, Çiftlik, Hara-yı Hümayun, Kağıthane.

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/TÜRKİYE, dodurga46@gmail.com

Hamidili Sancağı'nda Suhte Hareketleri

Naime Yüksel Karasu*

Özet

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecine girmesiyle birlikte XIII. yüzyılın sonlarına doğru Isparta ve Burdur yöresinde kurulan Hamidoğulları Beyliği Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1402 Ankara Savaşı ile bozulan Anadolu'daki birliğin yeniden kurulması ile XV. yüzyılın ilk yarısında Isparta merkezli bir sancak olarak Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır.

Medrese öğrencilerinin ön ayak olduğu suhte isyanları XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Anadolu'nun birçok bölgesinde ortaya çıktığı gibi tebliğ konumuz olan Hamidili Sancağı'nda da etkili olduğu görülmektedir. Bu dönem esasında Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvesini temsil etmesine rağmen siyasi kargaşaların ve toplumsal huzursuzlukların yanında medrese öğrenci isyanlarıyla anılan bir dönem olarak da tarihteki yerini almıştır.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde siyasi, sosyal, ekonomik buhranlar sonucunda ortaya çıkan Suhte İsyânlarının Hamidili Sancağı özelinde değerlendirilmesi yapılacaktır. Suhte/softa taifesi olarak isimlendirilen ve bir nevi eşkıyalık hareketleri olarak kabul edilen bu isyanları anlamak için başta mühimme defterlerinde yer alan hükümlerden yararlanılacaktır. Bu kayıtlar ışığında ilgili dönemde bahsi geçen sancakta Suhte İsyânlarının nedenleri, muhtevası ve ne gibi olaylara sebep oldukları konusunda çıkarımlar yapılacak ve suhte isyanlarının sancaktaki gelişim seyri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Isparta, Suhte/Softa, İsyân, Medrese, XVI. Yüzyıl.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, naime.kayacaglayan@gmail.com

Cumhuriyet'in Kuruluşu Sonrasında Artvin'in İl Olmasına Giden Süreç

İsmail Köse*

Özet

Osmanlı Devleti döneminde Trabzon vilayetine Bağlı Batum Sancağı idari birimi içinde yer alan Artvin 93 Harbi sonrasında Batum ile birlikte savaş tazminatının bir kısmına karşılık olarak Çarlık Rusyası'na bırakılan Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) içerisinde yer aldı. Ayastefanos ve Ayastefanos'u revize eden Berlin Antlaşmalarına göre savaş tazminatı ödendiğinde Kars ve Ardahan ile birlikte Artvin'in de içinde bulunduğu Batum geri alınacaktı. Savaş tazminatı ödenemediğinden zaten ödenmesi de olanaksız olduğundan Artvin dahil Elviye-i Selase I. Dünya Savaşı'na kadar geri alınamadı. I. Dünya Savaşı dünyadaki güç dengesini değiştirip, Bolşevik Devrim sonrası oluşan kaos ortamında Türk orduları Elviye-i Selase'yi geri almayı başardılar fakat Mondros Ateşkesi sonrasında İngilizler Batum'u işgal ederek Kafkaslar'da üs oluşturmaya çalıştılar. Moskova Antlaşması ile Batum Bolşeviklere kalırken, Artvin ve Ardahan Türkiye sınırlarında kaldı. Tarihi boyunca Kafkasların anahtarı liman kenti Batum'un idaresinde kalmış olan Artvin'in il statüsüne yükseltilme süreci bu hadise sonrasında başlatıldı. Bu çalışmada Artvin'in il olmasına giden süreç dönemin arşiv vesikaları ve TBMM tutanakları üzerinden ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Elviye-i Selase, Sancak, Livane, TBMM, Bolşevikler.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, ismailkose@hotmai.com

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Ardanuç Sancağı

Muhittin Kul*

Özet

Tarihi oldukça eski dönemlere kadar inen ve önemli bir yerleşim olarak birçok devletin hâkimiyetinde yer alan Ardanuç'ta, Osmanlı Devleti'nin fethine kadar, XIII. yüzyıldan itibaren Gürcü Atabegler hüküm sürmekteydi. Bulunduğu bölgenin en sarp ve mukavemetli bir kalesine sahip olan Ardanuç, Kanuni Sultan Süleyman devrinde, 1551'de, Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa tarafından Ardahan ile birlikte ele geçirilerek Osmanlı Devleti sınırlarına dahil olmuştur. Fetih akabinde sancak teşkilatı oluşturulmuş ve Erzurum Beylerbeyliğine bağlanmıştır. Sancağın başına sancakbeyi olarak Sinan Bey atanmıştır. Onu müteakip birçok sancakbeyi Ardanuç'ta görev yapmıştır. Teşkilatlanmanın akabinde sancağın tahriri de yapılmıştır. Ardanuç, III. Murat döneminde 1578'de Osmanlı-İran mücadelesi sonucunda Çıldır'ın ele geçirilmesi sonrası oluşturulan Çıldır Eyaleti'ne bağlanmıştır. Sancak bu tarihte dört nahiyeden müteşekkil olup en büyük nahiyesi ise merkez nahiye olan Ardanuç'tur. Bu çalışmada Ardanuç'un Osmanlı hakimiyetine girmesinden XVI. yüzyılın sonlarına kadarki dönemde idari, nüfus ve iktisadi yapısı, dönemi ihtiva eden mufassal ve icmal tahrir defterleri ile diğer arşiv kaynakları ışığında ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: XVI. Yüzyıl, Osmanlı Devleti, Atabegler, Sancak Teşkilatı, Ardanuç Sancağı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, muhittinkul@artvin.edu.tr

19. Yüzyılın İlk Yarısında Çıldır Sancağının Timar Gelirleri (*Cebe Yoklama Defterlerine Göre*)

Hayrettin Pulat*

Özet

Bu çalışma, tespit edilen beş adet *Cebe Yoklama Defteri*'nden yola çıkılarak Çıldır sancağının timar gelirlerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin timarlı sipahiler vasıtasıyla taşradaki düzen ile ziraî üretimdeki sürekliliği sağlamak ve bu sahada istihdam edilenlere gelir getirmek amacıyla uyguladığı timar sisteminin Çıldır sancağı özelinde ortaya konulması, çalışmanın odak noktasıdır. Çıldır sancağı dâhilinde timarlarda meydana gelen değişiklikler defterlerden izlenerek tespit edilmiştir. Defterlerin farklı zaman dilimlerinde tutulmuş olması, meydana gelen değişimin niceliksel olarak izlenebilmesini mümkün kılmıştır. Ayrıca çalışmada Çıldır sancağının timar gelirlerinin nahiye bazlı değişimi de bu defterler esas alınarak incelenmiştir. Belge incelemesi esasına dayanan çalışmada timar sisteminde gelirlerine göre tasnif edilen has, zeâmet ve timar gelirlerinin birbirlerine oranları; gelirler ve has, zeâmet ile timarların sayılarındaki değişim defterlerden tespit edilerek bunun muhtemel sebepleri üzerine durulmuştur. Bunların yanı sıra *Cebe Yoklama Defterleri*'nin kaynak değerinin ne olduğuna dair bazı tespit ve teşhisler de çalışmada üzerinde durulan hususlardandır. Denilebilir ki çalışmanın esasını oluşturan defterler, tarımsal üretimin toplu bir dökümünü niceliksel olarak sunmaktadır. Fakat tarımsal üretimdeki çeşitlilik ve potansiyel hakkında herhangi bir bilgi ihtiva etmemesi defterlerin zayıf yönünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çıldır, Cebe Yoklama Defterleri, Has, Zeâmet, Timar.

* Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, hpulat@agri.edu.tr

Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Yusufeli Bölgesinde Tarım

Rabia Elçi*

Özet

Tarihi MÖ 3000 yılına dayanan Yusufeli ilçesi, Müslümanların bölgeye gelmesiyle beraber ilk olarak Selçuklu yönetimine girmiştir. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı hakimiyetine giren bölge “Kiskim” veya “Keskim” adıyla anılmıştır. 1682-1702 tarihli Osmanlı idari taksimat defterine göre ise Kiskim, Yusufeli bölgesinde ikinci bir sancak merkezi olarak oluşturulmuştur. Çıldır Eyaletinin lağvedilerek Erzurum vilayetine bağlanmasıyla beraber Kiskim de Çıldır sancağına bağlı bir kaza olarak düzenlenmiştir. Bununla beraber 1864 yılında çıkarılan yeni vilayetler kanunu kapsamında Kiskim kazası 1868 yılında Erzurum vilayeti merkez sancağına bağlanmıştır. Bu idari düzenlemeden sonra 1871 yılında Kiskim nahiyeye dönüştürülerek Erzurum merkez sancağına bağlı İspir kazasına bağlanmıştır.

Bölgedeki yerleşim üzerinde etkili olan doğal çevre faktörlerinden en önemlisi Çoruh Nehri'nin varlığıdır. Nehrin yan kollarının fazla oluşu tarım arazilerinin de dağınık olmasına yol açmıştır. Aynı şekilde Çoruh Nehri'ne yakın yerlerde yazların sıcak ve kurak, kışların ise ılık ve yağışlı geçmesi tarımsal faaliyetler açısından ürün çeşitliliğini etkilemektedir. Buna bağlı olarak halkın büyük çoğunluğunun geçimini tarım ve hayvancılıkla sağladığı bilinmektedir. Bu sebeple bölgedeki tarımsal faaliyetlerin başlangıcı oldukça eskiye dayanmaktadır.

Araştırmanın konusunu teşkil eden Yusufeli bölgesindeki tarımsal faaliyetler Erzurum Vilayet Salnameleri başta olmak üzere Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinin farklı fonlarında yer alan çeşitli vesikalar, ilgili tezler, kitap ve makaleler aracılığıyla ortaya konulacaktır. Salnameler, ilgili dönemlere ait idari, sosyo-ekonomik ve fiziki pek çok bilgileri içermelerinin yanı sıra, bölgeye ait o dönem için edinilmiş çeşitli bilgileri de ihtiva etmesiyle sebebiyle Yusufeli bölgesine ait tarımsal faaliyetlerle birlikte farklı özelliklerin de ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yusufeli, Kiskim, Tarımsal Faaliyetler, Osmanlı Dönemi, Erzurum Vilayet Salnameleri.

* Doktorant, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Trabzon/TÜRKİYE, rabia.rei9@gmail.com

Nâbî'nin *Hayrâbâd*'ı Bir Ütopya Mıdır?

Melike Gökcan*

Özet

Hayrâbâd, Nâbî'nin edebiyat tarihinde en az dikkate alınmış eseridir. Yazıldığı dönemde çok beğenildiğini Şeyh Galib'in öfke ve isyan dolu mısralarında görebildiğimiz mesnevi, XIX. yüzyıldan itibaren Nâbî'ye yakıştırılamayacak; terkiplerle dolu ağır dili, kurgusunun basitliği, şairin yaşına başına uygun olup olmadığı tartışılacaktır.

Tanzimatçılar Şeyh Galip'e hak vermektedir. Ziya Paşa, hikemî şairin, bu eserinin kendisinin altında kaldığını düşünür. W. Gibb gibi şairin her alanda kalem oynatmasının gerçek yeteneği olan gazel şairliğine de ket vurduğunu düşünenler de az değildir.

Şeyh Galip'in şaheseri olan *Hüsn-ü Aşk*'taki *Hayrâbâd* tenkidi, gerçekten eseri adeta Türk edebiyatçılarının nazarında küçültmüş gibi görünüyor. Sadece edebiyat tarihlerinde, antolojilerde, ansiklopedilerde değil, Nâbî hakkında yazılmış eserler içerisinde bile *Hayrâbâd*'a ayrılan kısımlar, son derece genel, yüzeysel bilgilerle doludur.

Hayrâbâd'ın, yaygın kanaatin aksine güçlü bir kurgusal eser olduğunu söylemek isterdik. Doğrusu böyle bir iddiada bulunmak ne kadar yanıltıcıysa eseri Nâbî'yi yansıtmayan zayıf ve hikemî üsluptan uzak olduğunu söylemek de o denli haksızlık olur.

İranlı mutasavvıf Feridüddin-i Attar'ın *İlahinâme* mesnevisindeki "Fahr-i Cür-cân ve Padişâhın Kölesi" adlı hikâyenin yeniden kurgulanmış hali olan *Hayrâbâd*, söz vadisinde iddiasının hâlâ devam ettiğini söyleyen Nâbî'nin son eseridir şair, *İlahinâme*'de sonu hüsrarla biten öykünün eksenini kaydırarak mutlu sonla biten bir hikâye yazmıştır. Burada basit bir kurgusal müdahale gibi görünen ekleme ile aslında eserin felsefi arka planı da bir hayli değişikliğe uğramıştır. Böylece diyebiliriz ki *Hayrâbâd*, Attar'ın hikemiyatına bir cevaptır. *Hayrâbâd*, sosyal ve bireysel ahlakın değerler sistemini mütevazı bir üslupla yerine oturtmak iddiasındadır. Nâbî'nin hikmet anlayışı yüzyıllarca işlenen tipik tasavvufi hikmetin aksine dünya merkezlidir. Dünyevi hayatın "devlet nizamı- ahlâk- düzen" ekseninde şekillenmesi onun uhrevi hayat tasavvuru için esas şarttır. Dünya düzeni ahiret mutluluğunu da beraberinde getirmektedir. Attar'da tasavvufi aşk bağlamında bir ideale ulaşan hikâyesine müdahale eden Nâbî, toplumsal ahlak, sosyal düzen ve devlet idealini yansıtan bir çeşit ütopya yaratmıştır demek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Hayrâbâd, Tasavvuf, Ütopya.

* Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, melikegokcan@gmail.com

Yeni Edebiyat Kanonunun Oluşumu ve Muallim Naci'nin Durumu

Neşe Oktay*

Özet

Kelime olarak kanun, kural, düzen anlamına gelen “kanon”; edebî anlamıyla düşünülüşünde en kısa ifadeyle eser listesi olarak kabul edilebilir. Bir milletin geçmişten bugüne ortaya koyduğu ürünleri toplama faaliyeti olarak düşünülebilecek edebiyat tarihleri, antolojiler, kimi zaman dergilerde yayımlanan “en iyi eser” listeleri edebî kanonların en açık yansımasıdır. Edebî kanonları belirleyenler siyasi iktidarlar veya edebî zevki yönlendirenler gibi farklı kesimler olabilir. Kimi zaman da doğrudan devrin içinden edipler yaşadıkları tartışmalar, polemikler, edebî gruplaşmaları ile kanon oluşumuna etki edebilirler.

Edebiyatımızda 19. asır yeni bir edebiyatın ortaya çıkışı ve eski-yeni meselelerini gündeme getirmesi dolayısıyla önemlidir. Bu süreçte ortaya çıkan edipler, var olan edebiyata kimi zaman polemikçi bir tarzda yaklaşarak kendi edebî anlayışlarını yerleştirme gayreti içine girmişlerdir. Bu belirsizlik içindeki süreç edebiyatçıların birbirlerine yaklaşp uzaklaşmasıyla veya tartışma ve polemiklerde birbirlerine karşı aldıkları tavırlarla devam etmiştir. Eski-yeni tartışmalarının en yoğun yaşandığı ve kutuplaşmanın arttığı II. Abdülhamit yıllarına gelindiğinde ise Muallim Naci'nin durduğu yer önemlidir. Özellikle Rezaizade Mahmut Ekrem ile girdikleri tartışmalar, devrin genç ediplerinin Muallim Naci ya da Rezaizade Mahmut Ekrem'den yana ayrılımlarıyla sonuçlanmış, ölümünden sonra dahi Muallim Naci'nin tartışmalara konu olmasına sebep olmuştur. Özellikle bu tartışmaların neticesinde bir Naci imajının oluştuğu, hayatta olmadığı yıllarda bile durduğu yerin bu imaj dahilinde bir ölçü gibi kullanıldığı görülebilir. Bu bağlamda çalışmada Muallim Naci'nin kanon karşısındaki durumu, dışlanması ve edebî kanonda edindiği yer gerek devrinde gerek ölümünden sonraki yıllarda gerekse de edebiyat tarihleri içerisinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu yolla yeni edebiyatın yerleşme ve kendini ispat yıllarının kanon kavramı etrafında izah edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kanon, Yeni Türk Edebiyatı, Muallim Naci, Rezaizade Mahmut Ekrem.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Artvin/TÜRKİYE, nese-demirci@artvin.edu.tr

Millî Düşüncenin Merkezinde Bir Yazar: Orhan Şaik Gökyay

Elif Kaya*

Özet

Orhan Şaik Gökyay, vatan sevdasını her daim kalbinde hissetmiş bir yazardır. Türk Edebiyatı'nda en çok bilinen şiiri "Bu Vatan Kimin" eseri bile onun bu sevdasını tek başına göstermeye yeterdir. Orhan Şaik Gökyay hem edebî eserlerinde hem de araştırma yaptığı diğer alanlarda bu sevgisini gösterecek hassasiyetleri dikkate almıştır. Esasında şair kimliğinden çok araştırmacı ve eleştirmen yönüyle bilinen Orhan Şaik Gökyay'ın Türk Edebiyatı'na kazandırdığı diğer eserlerinde Türk Kültürü'nün yapı taşlarından izler bulunur.

Türkiye'nin kuruluş yıllarında dünyaya gelen yazar, kalkınmanın ve millî birliğin sağlanması noktasında edebiyatın üstüne düşen görevi kendine vazife bilmiştir. Ülkenin dört bir yanında başlatılan kalkınma hareketi sanayide, tarımda, eğitimde, bilimde ve sağlık gibi her alanda kendini gösterir. Aydınlar, yazarlar, düşünürler gibi ülkenin manevi mimarları bu büyümenin parçası olmak, ülkenin refah düzeyini yükseltmek ve muasır medeniyet seviyesine çıkarmak için çaba harcarlar. İşte bu noktada Orhan Şaik Gökyay, edebî yazıları, eleştirileri ve araştırma eserleri ile bu ülkeye hizmet etmeyi amaç edinmiştir. Gökyay, düz yazıları ile ortak kültür bilincinin yerleşmesini sağlayan eserler ortaya koyarken, şiirleri ile de halkın millî duygularına hitap etmiş, milleti tek bir amaç etrafında toplamayı düşünmüştür. Bu çalışmada Orhan Şaik Gökyay'ın inceleme alanında verdiği eserleri ve bu eserlerden özellikle "Kızıl Elma" dizisi şeklinde çıkan yazıları, yazarın düşünce dünyasında yola çıkılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Şaik Gökyay, Vatan, Millî Birlik, Kızıl Elma.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Artvin/TÜRKİYE, elif@artvin.edu.tr

Nâbî'nin Şiirlerinde Dönem Eleştirisi

Ayşe Çelebioğlu*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girdiği XVII. yüzyılın ikinci yarısına damga vurmuş şairlerden Yüsuf Nâbî, hikemî üslubun en önemli temsilcisidir. Bu çalışmanın amacı, yaşadığı dönemdeki yozlaşma, haksızlık ve adaletsizlikleri anlatan şiirlerinin incelenmesidir.

Bir bürokrat olarak görev yaparken hem halkta hem de idarecilerde gözlemlediği ahlakî kusurları, zaafı, eserlerine yansıtmakla birlikte bu kusurların ortadan kaldırılması için gereken çözüm önerilerini, sorumlu aydın olarak şiirlerinde ifade etmiştir. Hemen hemen bütün eserlerinde eleştirilere yer veren şairimiz, dönemin hastalıklı yönlerini ve reçetesini *Hayriyye* adlı eserinde detaylandırmıştır. Bu eserini oğluna ve dönemin gençlerine yol göstermesi amacıyla yazan Nâbî, sosyal hayat, iş ve eş seçimi gibi birçok konuya değinmiştir. Bahse konu eser üzerinde farklı zamanlarda birçok çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamız ise *Divân*'ında bulunan ve döneminin aksayan yönlerini anlattığı “unutulmuş, usandık, bu” redifli şiirleri ile bazı beyitleri içermektedir. Öncelikle Osmanlı devlet yapısında başlayan kötü gidişatın genel bir panoraması çizildikten sonra yukarıda adı geçen şiirlerde Nâbî'nin anlattıklarındaki haklılığı gözler önüne serilecektir. Nâbî, devletin işleyişindeki bozulmayı ve bunun halktaki yansımalarını tasvir etmiştir. Tarihçiler, İmparatorluğun çözülme sebeplerini ortaya koyarken, aydın, şair ve yazarlar ise dönemin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ve dönemin eleştirisini yazmışlardır.

Tarihçiler için arşivlerde bulunan evraklar ne ifade ediyorsa şairlerin toplumsal meseleleri anlattıkları şiirleri de birer vesika olarak edebiyatçılara onu ifade eder. Nâbî'nin şiirlerini de bu açıdan değerlendirmek önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Sosyal eleştiri, XVII. yüzyıl, Çözülme, Osmanlı İmparatorluğu.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, aysecele@artvin.edu.tr

Artvin Âşıklarında Tarih Bilinci

Fatih Berkay İnan*
Sedat Bahadır**

Özet

Sözlü medeniyetimizin önemli temsilcileri olan Âşıkların, rüyasında bade içerek Aşık unvanını alması ile başlayan süreçte aşıklar, bölgenin sosyo-kültürel durumuna kayıtsız kalmamıştır. Artvinli Âşıkların yaşadığı çevrenin zor şartları onların hayatını ve sanatını icra edebileceği ortamı da kısıtlamıştır. Bu sebeple büyük sıkıntılar yaşayan Artvinli âşıklar, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında bölgede yaşanan Rus işgali ile başlayıp sonrasında Rus ve Ermeni baskıları sebebiyle birçoğu Artvin'den göç etmek zorunda kalmışlardır.

Artvinli âşıkların birkaçı hariç diğerlerinin eğitim alamadığını ve birçoğunun el verme usulüyle âşıklık geleneğini devam ettirdiğini görüyoruz. Bunun yanın da birçoğunun bölge de ve ülkenin genelindeki tarihî olaylara tanıklık ettiğini yaptığımız çalışmayla görmüş olduğumuz gibi birkaçının da geçmişte meydana gelen olayları kendinden büyük kişilerden öğrendiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada; aşığı etkileyen tarihî olayların onlara nasıl tesir ettiğini ve oluşturduğu kimliği inceleyeceğiz. Sözlü kültürün en önemli yapılarından biri olan Âşıklık geleneği, Artvin'de yaşamış olan farklı etnik grupların, insanlar üzerindeki etkisini göstererek kültür taşımacılığında önemli bir rol üstlenmiş ve gelecek nesillerde tarih bilincini oluşturan değerli bir kaynak hâline gelmiştir. Bu çalışmada not doküman incelemesi tekniği kullanılarak veriler toplanmış, Artvinli âşıklar ve eserleri üzerinde gerekli tarama ve tasnif yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Âşık, Tarih, Sözlü Kültür.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin/TÜRKİYE, fberkayinan@gmail.com

** Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Artvin/TÜRKİYE, sedatbahadir@artvin.edu.tr

Halk Şiirinde Tarih ve Vatan Bilinci: Artvin Dramatik Destanlarının Düşündükleri

Mehmet Özdemir*

Özet

Bu bildiride Türk halk şiirinde tarih ve vatan bilincine Artvin halk şairlerinin dramatik destanlarından hareketle yaklaşılmaktadır. Bildiride seçilmiş dramatik destan örnekleri tarih ve vatan bilinci çerçevesinde incelenecektir. İnsan yaşantısının bir sonucu olarak ortaya çıkan folklor ürünleri sözlü tarih araştırmalarında yararlanılan kaynaklardan biridir. Kadim Türk yaşantısında yazının oldukça geç bir zaman diliminde kullanılmaya başlanmış olması, kültürel belleğin aktarımında sözlü tekniklerin gelişmesini sağlamıştır. Sözlü teknikler bir iletişim yöntemi olarak asırlar boyunca kadim Türk yaşantısının nesiller ve mekânlar arasında aktarımına vesile olmuştur. Türk milletinin yaşantısının, savaşlardaki başarılarının, salgın hastalıkların, göçlerin vb. kayıt altına alınmasında epik destanların hayati öneme sahip olduğu bilinmektedir. Sözlü şiir belleği göz önüne alındığında Türklerin yazı vasıtasıyla destan yazan değil, kahramanlıklarıyla tarih yazan bir millet olduğu ve bunu destan olarak dilden dile söylediği görülmektedir. Dolayısıyla sözlü kültür ürünü olan eserlerin tarihin karanlık dönemlerinin aydınlatılmasında vazgeçilmez bir işlevi vardır. Âşıklık edebiyatı tarihi ve kültürel zemin itibarıyla Ozan-Baksı geleneğinin bir devamı olarak kabul edilmektedir. Âşık edebiyatı çevrelerinde ortaya çıkan âşık tarzı destanlar ise hemen her konuda yazılabilen bir halk şiiri şeklidir. Bu destanlarda konuyu anlatma bağlamında hacim bakımından herhangi bir sınır bulunmaması icracıya özgürlük tanımaktadır. Bu açıdan âşık tarzı destanlar, günümüzde millet hayatını ilgilendiren konuların etrafıca ele alınmasında halk şairleri tarafından tercih edilen bir nazım biçimidir.

Anahtar Kelimeler: Artvin Tarihi, Âşık Edebiyatı, Göç, Vatanseverlik.

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Artvin/TÜRKİYE, mozdemir@artvin.edu.tr

İşgal, Gayr-i Nizami Harp, Kurtuluş: Birinci Dünya Harbi'nde Doğu Karadeniz ve Arhavi Müfrezesi

F. Rezzan Ünalp*

Özet

Birinci Dünya Harbi'nde Kafkas (Doğu) Cephesi'nin harekât alanı içindeki tali mihverlerden biri Çoruh Havzası, diğeri Karadeniz Sahili'dir. Özellikle Karadeniz Sahili'nin dar bir şerit hâlinde uzanıyor olması, ordu birliklerinin muharebe hattında genişliğine kullanılmasını sınırlamıştır. Dolayısıyla 3. Ordu bütün cephe hattında Rus ordusuna karşı savaşırken sorumluluğundaki Karadeniz sahiline harbin başından sonuna değin yeterli sayıda kuvvet ayıramamıştır. Bu nedenle bölge halkı sınırlı sayıdaki mevcut nizami kuvvetlere destek sağlamak amacıyla kendi içinde gönüllü birlikler teşkil ederek Karadeniz savunmasına katılmıştır. Bu birliklerin oluşturulmasında ve idaresinde, Harbiye Nezaretine bağlı Teşkilat-ı Mahsusa'ya mensup personelin faaliyetleri önemli rol oynamıştır. Askerî harekâta ilişkin faaliyetlerinin dışında, mıntıklarında bulunan mülki amirliklere; çalışkan, kararlı ve eşkıyayı kendilerine teslim ettirecek kişiler tayin ettirmeye çalışmışlardır. Nitekim o tarihte Rize mutasarrıfı olan Cemal Azmi Bey'in Trabzon Valiliğine tayin edilmesi sağlanmıştır.

Bu bildiride, Karadeniz sahilini boyunca karadan ve denizden saldırıya geçen Rus ordusunun iki yıl sürecek olan işgali öncesinde ve sonrasında yaşananlar (göç ve salgın hastalıklar dâhil) Arhavi Müfrezesi esas alınarak, Trabzon, Rize, Arhavi, Hopa, Artvin, Borçka, Ardauç ekseninde anlatılacak, bölgenin savunulması için ortaya konulan gayretler, yaşanan işgal -Trabzon'un işgali dâhil- ile Rusya'daki ihtilal sonrasında Türk ordusunun yürüttüğü ileri harekât sonucunda işgalin sona erdirilmesi süreci farklı açılardan değerlendirilecektir.

Çalışmanın amacı Birinci Dünya Harbi sırasında Doğu Karadeniz bölgesinde yaşananlara, verilen mücadeleye, işgalin sebep olduğu yıkıma arşiv belgeleri kapsamında bir mercek tutabilmektir. Kafkas Cephesi'nin harekât alanı içinde yer alan Karadeniz, tali cephe olarak değerlendirilmesinden dolayı yazında Kafkas Cephesi'nin diğeri harekât alanları kadar yer bulmaz. Oysaki hem coğrafyasından hem farklı teşkilatlanma biçiminden ve de halkın işgale karşı göstermiş olduğu refleksten dolayı sıra dışı özellikler taşır, bu nedenle önemlidir. Bildiri başlığında belirtilen dönem içerisinde bölgeye ve konuya ilişkin temin edilen arşiv belgelerinde gerek asker ve gerekse sivil makamların raporları yer almaktadır. Birincil elden kaynak olan bu raporlardaki tespitler, bulgu olarak paylaşılacak ve yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Harbi, Doğu Karadeniz, Rus İşgali, Arhavi Müfrezesi, Teşkilat-ı Mahsusa.

* Doç. Dr., Ufuk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, rezzanunalp@gmail.com

1940-1941 Teftiş Raporlarına Göre Artvin Çoruh Halkevi ve Halkodalarının Faaliyetleri

Abdullah Kara*

zet

Osmanlı Devleti yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra kurucu kadrolar halkın yapılacak yenilikleri daha iyi idrak edebilmeleri ve toplumsal değişimin sağlanabilmesi için geniş halk kitlelerine hitap edebilecek bir kuruma ihtiyaç duymuşlardır. Bu doğrultuda 19 şubat 1932 tarihinde Halkevleri açılmıştır. Bu kurumlar geniş Cumhuriyet'in kültür atılımları, laikleşme ve ağdaşlaşma politikaları içinde önemli bir yer tutmuştur. Büyük şehir ve kasabalardan, daha küçük yerleşim birimlerine gidildikçe Halkevlerinin açılabilmesi zorlaşmıştır. Bu sebepten ötürü Halkevleri teşkilatı ile ulaşılamayan yerlere, ihtiyaçlara uygun bir teşkilatla girilmesi düşünülmüştür. CHP'nin 1939'da toplanan kongresinde bu düşüncenin hayata geçirilmesine karar verilmiş ve halkodalarının kurulması kararlaştırılmıştır. Halkevi ve Halkodası açılan illerden biri de Artvin (Çoruh) olmuştur. Halkevleri ve alt kolları olan Halkodalarının işleyişlerini ve çalışmalarını takip edebilmek adına belli aralıklarla raporlar düzenlenmiştir. Bu raporlar Cumhuriyet Halk Partisi tarafından merkezden görevlendirilen müfettişler tarafından hazırlanmıştır. Çalışmamızın temelini oluşturan 1940-1941 yılı teftiş raporu, oruh bölgesi müfettişi Cemal Karamuğla tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor arşivdeki diğer belgeler ile desteklenip bölgede faaliyet gösteren Halkevi ve Halkodalarının alışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artvin Çoruh, Halkevi, Halkodası, Teftiş Raporu.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE, abdullahkara01@gmail.com

Maârif Salnâmelerine Göre Hopa ve Arhavi'de Eğitim ve Öğretim (1898-1903)

Nevzat Topal*

Özet

Salnameler yıl içerisindeki önemli olayları ve istatistikleri içermesi bakımından önemlidir. Salname yıllık manasına gelmekte olup düzenlendikleri kurumlardaki yıllık değişiklikleri tespit amacıyla resmi ve özel kurumlar tarafından düzenlenmektedir. Resmi olanları devlet, vilayet ve nezaret salnameleridir. Devlet salnamelerinde önemli olayların yanı sıra devletin kurumsal ve idari yapısı hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Vilayet salnamelerinde ise idari yapı, demografi, eğitim ve askeri bilgiler yer almaktadır. Nezaret salnameleri diğer salnamelerden biraz daha farklı olarak kurumların yayınladığı yıllıklardır. Bu nezaret salnameleri arasında Maârif Nezareti Salnâmesi de bulunmaktadır. Maârif Salnâmeleri düzenlendikleri dönemin eğitim tarihi hakkında yerel tarih açısından da değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Maârif Salnâmeleri 1898-1903 yılları arasında düzenlenmiştir. 1903 yılında düzenlenen salnâmede altıncı sene ibaresi yer almakla beraber günümüze 1320/1902 yılında düzenlenen salnâme gelmemiştir. Bu nedenle 1898-1903 yılları arasında düzenlenmiş olan beş adet salname çalışma konumuzun temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Maârif Salnâmelerinin de belirtilen bilgiler doğrultusunda 1898-1903 yılları arasında Hopa ve Arhavi kazalarına ait eğitim-öğretim durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Artvin, Hopa, Arhavi, Eğitim, Salnâme, Maârif Salnâmesi.

* Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Niğde/TÜRKİYE, nevzattopal@ohu.edu.tr

1927 Nüfus Sayımına Göre Artvin İlinin Sosyal ve Demografik Yapısı

Gülin Öztürk*

Özet

Nüfus belirli bir bölgede belirli bir zamanda yaşayan insan sayısı olarak ifade edilmektedir. Nüfusun temeli insandır ve gerek ekonomi gerekse de sosyal yapının analizinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Nüfus meselesi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemli bir mesele olarak görülmüş ve nüfus sayımının yapılmasının ihtiyacı gün geçtikçe önem kazanmıştır. Sonuçta Cumhuriyet Tarihinin ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayım ile ülke nüfusunun veriler doğrultusunda medeni hal durumu, yaş grupları, ana dil durumları, tabiiyet, okuma durumu, mesleki alanları, engel durumları ve dini mensubiyetleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Artvin'in 1927 nüfus sayımı özellikleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu konu ile ilgili veriler Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumunun verileri dikkate alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, 1927 Nüfus Sayımı, Sosyal Yapı, Okuma-Yazma.

* Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Niğde/TÜRKİYE, gozturk@ohu.edu.tr

Azerbaycan Şarkiyatçılarının Araştırmaları Işığında Osmanlı Devleti'nin Güney Kafkasya'daki Hâkimiyeti

Cavid Qasimov*

Özet

Azerbaycan Şarkiyatçılığında Osmanlı Devleti ilgili akademik çalışmalar II. Dünya Savaşı sonrası daha da hız kazanmıştır. Bu çalışmalar ilk olarak Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi bünyesinde faaliyette bulunan “Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü’nde” (hâlihazırda Şarkiyat Enstitüsü olarak faaliyet gösteriyor) yapılmaya başlanmıştır. Şunu da ifade edelim ki, “Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü” 1958’de Bakü’de kurulmuş ve bu Enstitü Sovyetler Birliği’nde Şarkiyat alanında araştırma yapan 3 esas araştırma merkezinden biri olarak bilinmekteydi.

Azerbaycan’da, özellikle de Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü bünyesinde Osmanlı tarihi (genel olarak Osmanlı Devleti’nin yönetim sistemi ve onun Güney Kafkasya’daki hâkimiyeti ile ilgili) ile ilgili çalışmaları üç dönem üzere tasnif edebiliriz:

1. Dönem: 1960-70’li yılları kapsar. Bu dönemde akademik araştırmalar yapan Hamit Aliyev, M. Orucov, Ferruh Şabanov ve Esmeralda Hasanova Azerbaycan’daki ilk Osmanlı tarihçileri olduğunu söyleyebiliriz.

2. Dönem: 1980-90’li yılları kapsar. Bu dönemde Ziya Bünyadov, Şahin Mustafayev, Hüsameddin Memmedov (Karamanlı) ve Hoşkadem Hasanova tarafından Osmanlı yazılı kaynakları alanında ilk kapsamlı araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

3. Dönem: 2000 yılının başlarından günümüze kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemde Natavan Guliyev, Cavid Qasimov, Yaxşıhanım Nesirova, Güler Kafkazlı tarafında Osmanlı Devleti’nin yönetim sistemi ve Güney Kafkasya’daki hâkimiyeti konusunda çalışmalar yapmışlar.

11-12 Ekim 2023 tarihlerinde Artvin Çoruh Üniversitesi tarafından düzenlenecek olan “Mehmet Genç Anısına Osmanlı Tarihi Sempozyumu”na sunmak istediğimiz bildiride Azerbaycan Şarkiyatçılığında Osmanlı Devleti’nin Güney Kafkasya’daki hâkimiyeti konusunda yapılan çalışmalar konusunda bilgi vermeyi düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Şarkiyatçılığı, Osmanlı Tarihi Araştırmaları, Şarkiyat Enstitüsü.

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Van/TÜRKİYE, cavidahmedoglu@gmail.com

